

Југословенска мисао, 1936.

Садржај

Предговор

Увод

Разорне силе

Додирне везе у прошлости

Југословенска мисао

Реакција југословенске мисли

Чувајте Југославију

Југословенски идеали, југословенски менталитет

Улога омладине у развоју југословенске мисли

Тумач

SAVEZNO IZVRŠNO VEĆE
CENTAR ZA INFORMACIJU I
DOKUMENTACIONU DELATNOST
Inv. br. 25/15
SIGN.

Т. БОРОВЊАК

ЈУГОСЛОВЕНСКА МИСАО

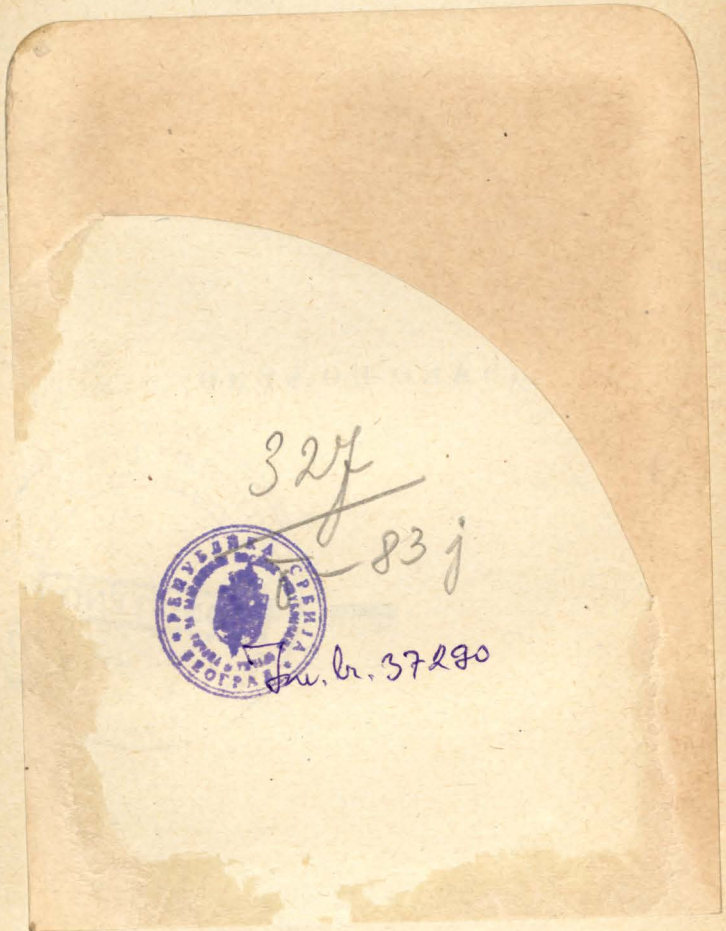

„ЗНАНО-ВОЉЕНО.“

У БЕОГРАДУ 1936.

ШТАМПАРИЈА „ДАВИДОВИЋ“, ПАВЛОВИЋА И ДРУГА
БЕОГРАД, ТАКОВСКА УЛ. 32

4679

ПРЕДГОВОР

Југословенска мисао стара је управо колико и јужни Словени. Уз то она је неразлучно испреплетана са њиховом историјом. Због тога, а и да би читаоци са малом школском припремом лакше пратили и боље разумели развој југословенске мисли, ми смо у уводу изнели најпотребније историјске податке, из којих ће се лако запазити темељи на којима је та мисао заснована. Из истог разлога додали смо и тумач.

Морамо исто тако навестити да овај рад не претендује на оригиналност. Као пчела свој прах, ми смо редове који следе скупљали са свих цветова југословенске градине, трудећи се да дамо прегледну целину, лаку за читање и приступачну сваком писменом Југословену. Наша је намера да прикажемо развој југословенске мисли, као и да навестимо како она сада стоји, и шта има да буде у будућности.

После ове напомене било би излишно наводити све изворе којима смо се служили. Навешћемо ипак само главне:

- Др. В. Новак — Антологија југословенске мисли.
- Др. Ст. Станојевић — Народна енциклопедија.
- Др. Вл. Ђоровић — Историја Југославије.
- Др. Јов. Скерлић — Омладина и њена књижевност.
- М. Николић — Срби и Хрвати.
- Др. В. Зрнић — Шта треба да знамо о Југославији.

За дуже позајмице назначено је откуд потичу; друге су стављене под навод, а понеке су и без тога унете у текст.

Наш приказ југословенске мисли није ни први, а надамо се неће бити ни последњи. Он је само једна тежња да се ова мисао изложи у њеном целом историјском светлу, *јер је знано вољено*. А писац ових редова, интересујући се од младости овим питањем, повинује се сугестији великог југословенског идеолога, бискупа Штросмајера, који наглашава да ту мисао треба „за увјек народу приповједати *и речју, и пером, и делом*.“ Данас, чини нам се, више но икада.

У В О Д

У далекој прошлости живели су сви Словени на једном месту, у једној великој заједници и имали заједничко име. Њихова стара постојбина налазила се на северу од Карпата, у источиом делу данашње Пољске и једном делу Русије. У петом веку после Христа настало је померење Словена под притиском велике сеобе народа. Атилина олуја развејала их је на три стране света. Једни су отишли на исток, други су се померили ка западу, а трећи су се отиснули на југ. Ови трећи чине групу јужних Словена, тако доцније названих по правцу своје сеобе. Од њих је један део обишао Крпате са источне стране, спустио се на доњи Дунав, прешао га и размилео се по Балканском Полуострву. Други су се преко Карпата спустили у равнице средњег Дунава, прешли Дунав и Саву и допрли до Солуна и Јадранског Мора. Неки делови Словена, увек под притиском велике сеобе, повукли су се из панонске низије на источне алпијске подгорине. Ова сеоба није извршена од једном. За њено извршење није било доста неколико година, ни неколико деценија, већ је било потребно неколико векова. Крајем седмог и у почетку осмог века већ су се били потпуно настанили у пределима које и данас насељавају Бугари, Срби, Хрвати и Словенци. Ти предели су без мало цело Балканско Полуострво са Истром, велики део средње дунавске низије и нешто источних алпијских огранака.

Имена јужно-словенских племена, сем општег имена „Словени“, новијег су датума, као и сам назив „Јужни

Словени“. Дотле су се они обично називали по рекама, планинама или браствима: Тимочани, Рашани, Босанци, Неретвљани, Посавци; а покрајине: Рашка, Зета, Хум, Босна, и т. д. Једино Словенија и Славонија носе име по старом заједничком имену. Ратничко племе, Бугари, наметнули су једном делу Словена своје име, а сами се претопили у покорене Словене, пошто су ови били многобројнији, а свакако и културнији. Имена „Срби“ и „Хрвати“, као ознаке племенских скупина, још су млађа и везана су за прве државне организације. У писаним споменицима појављују се тек крајем деветог и у почетку десетог века. Али је више него вероватно да су ова имена постојала и много раније, још у заједничкој домовини. Оба имена појављују се у разним, често врло удаљеним крајевима, докле су Словени допирали у сеобама или ратним походима. „Оба имена — Срби, Хрвати — живела су једно поред другог и једно друго замењивала“. Те две речи, по свој прилици, истог су порекла и истог значења. То је било опште, заједничко име са значењем „храбри“ или „борци“, а не особена именица као ознака племенског а још мање народног имена. Ратници (храбри), свакако у туђим походима, проносили су и за собом остављали то име. Тако се само може објаснити чињеница да се назив „Срби“ појављује на огромном простору од Балтичког Мора до Дона. Исто тако није ретко име „Хрвати“ на разним странама старе постојбине. Немогућна је претпоставка да ја некакав народ с једним или другим именом живео на тако великом простору. И византијски летописци говоре поводом доласка Словена да „Срби који се и Хрватима називају“ прелазе Дунав. А на другом месту: „Српске или хрватске чете прешле су Дунав и Саву“. Са свим је природно да су напред ишли борци (срби или хрвати), па за њима народ са својим благом. И Ђура Даничић је наслућивао да су речи — Срби, Хрвати — истог порекла и истог значења. Г. М. Николић пошао

је још даље. Он филолошки доказује да су обе речи изведене од истог корена *рвѣ* који у једном случају даје -рвѣ -хрвѣ -хрват; а у другом -рвѣ -рбѣ -србѣ -србљи -србин. Дакле име истог значења -плећати, крупни, храбри, борци — само изговорено на два разна начина. Нешто слично тврди и др. Ленар: — „Срби или Хрвати били су нека врста војничке организације, која је постојала још у старој словенској постојбини“. А познато је из историје да ее Хрвати, као нека врста најамничке војске помињу у служби француских краљева. Било све ово тачно или не, за нас је важно то да су оба ова имена, као племенске ознаке, новијег постанка.

Стари Словени имали су у својој заједничкој домовини један заједнички језик. Из тог језика развили су се у низу векова сви данашњи словенски језици: руски, пољски, чешки, српско-хрватски, бугарски, словеначки и још многи други, од којих су неки изумрли, а неки нису успели да се развију у засебну језичну целину. Може бити да су се још у току заједничког живота почеле стварати разлике у говору. После сеобе пак, под утицајем разних географских, политичких, економских и културних прилика настало је гранање старог словенског језика и стварање нових. Сви словенски језици су сродни, а језици јужних Словена су сасвим блиски једни другима, док се о српском и хрватском не може ни говорити као о два различна језика, чак ни као о два посебна дијалекта.

Досељењем у ове крајеве Јужни Словени су донели и заједнички језик. Да је у новој постојбини језик био исти потврђују књиге и проповедање словенских апостола Ђирила и Методија. Ради успешнијег превођења Словена у хришћанство морали су они превести прквене књиге и саставити службу на словенском језику. Језик који су они научили био је свакако језик њихових суседа, македонских Словена. Служба и књиге на том језику најпре су употребљене у Моравској и Панонији. Тамошњи Словени

су тај језик разумели и преко њега Христову веру заволели и примили. Не значи ли то да су у то време Македонци и Панонци имали исти језик? Протерани из Коцељеве државе, ученици Тирила и Методија склонили су се у Бугарску, а отуда у манастире око Охридског Језера. Преписујући црквене књиге, они и њихови нови ученици размилели су се по целом Балканском Полуострву, свуда наилазили на разумевање и успешно ширили и утврђивали хришћанство. На целом том подручју живео је у деветом и десетом веку народ, који се служио истим књигама, а међу собом се лако споразумевао.

У својој закарпатској постојбини Словени нису имали никаквог државног (политичког) уређења. Живели су патријархално, раздељени на многобројна племена. Имали су само сродничке заједнице: породицу, задругу, братство. Неколико оближњих брастава настањених на ужем простору (жупа) чинило би племе. Ово племе, сем имена жупе у којој је живело, није имало никаквих нарочитих одлика према другим, слично састављеним племенима. За какву ширу организацију нису имали смисла, а најмање су водили рачуна о општој заједници. Мирољубиви и вредни ратари, они се нису удруживали у циљу завојевања, али нападнути, храбро би се и вешто бранили. Тада су се удруживали и бирали себи војводу, чија је власт престајала са опасношћу. Но ако нису имали општег државног уређења, имали су исти језик, заједничку многобожачку веру, живели су истим животом од рада својих руку, имали исте обичаје, као и све остале духовне и телесне особине. Такав начин живота и те своје одлике донели су јужни Словени у своја данашња насеља. Зато они у почетку свог живота у новој постојбини и не покушавају да створе неку већу заједницу, већ продужују да живе сродничким и племенским животом, често и не знајући једни за друге.

РАЗОРНЕ СИЛЕ

У новој постојбини налазе се јужни Словени у посведручјим приликама. За њих настаје доба разједињавања и издвајања у мале целине. Све околности патпомагале су и убрзавале тај процес. Пре свега племенска подвојеност и слаба свест о општој заједници била је унутрашњи узрок распадања. Та племенска подвојаност — проклетство Словена — показала се дубоко укореењена и врло жилага. Недаће због таквог начина живота провлаче се кроз историју југословенских племена све до наших дана. Да се ове недаће отклоне или бар ублаже потребно је много добре воље и темељно познавање историје свих југословенских племена.

Многобројни спољашњи, културни и политички утицаји ишли су на руку тим сепаратистичким тежњама малих група. На првом месту јужни Славени населили су огроман простор од Црног до Јадранског Мора, и од Карпата до Алпа. За толики простор било је одвећ мало становништва. Насељавање им, како изгледа, није наилазило на тешкоће. Услед помора и варварских најезда ови предели били су скоро пусти. Византија, чији је то био посед, није могла да га брани услед унутрашњих нереда и ратова на другој страни. Византијски цареви чак су радо примили Словене у нади да ће они штитити царевину на северној граници. На толиком простору јужни Словени су се изгубили, живели без додира и посебно се развијали.

Још више него простор делио их је планински састав

(пластука) Балканског Полуострва, чији су делови били раздвојени и без везе. Слабе комуникације још и данас чине поједине крајеве неприступачним, а како је тек могао изгледати саобраћај у оно далеко доба!

Таласи сеобе и даље су бацали народе једне преко других. Ту су Авари, који су се неко време измешали са Словенима и заједно допрли под зидине Цариграда. За њима наилазе Бугари, о којима је било речи. У почетку десетог века силазе на средњи Дунав. Угри (Мађари) и за навек раздвајају јужне од северних Словена. Татари и други варварски народи такође су попут олује пустошили југословенске земље.

Политичке прилике нарочито су биле кобне по јединство јужних Словена. После аварске окупације они су сви поданици моћне Византије. За тим у осмом и деветом веку Франци заузимају један део њихових насеља. Угарски краљеви у почетку дванаестог века наметнуше свој јарам великом делу јужних Словена. У половини четрнаестог века надиру са југо-истока Турци, да униште све политичке и културне тековине Бугара и Срба. Они су неко време били притиели без мало све југословенске земље и оставили јак траг у разним гранама њиховог живота. Кад су османлијска кола пошла низа страну, Млетачка република насрће на југословенске земље са запада, а Аустрија са севера. Потиснута из Немачке, Аустрија окреће своје погледу истоку. Њеном продирању на исток (Drang nach Osten) стоје на путу Југословени, и њој није доста да их покори, она хоће да их одроди (германизује) и уништи.

Сви ови многобројни и моћни суседи намерно и с планом завађају исцепкане јужне Словене, који су и сами по себи били одличан материјал за кавгу. „Не сједини, Боже, каурине“ молили су се Турци своје Алаху. А подмукла Аустрија сновала је на све могуће начине своју политику „Завади па владај“. Отровни трагови те политике још и данас подривају народно јединство.

И културни утицаји чинили су своје. По досељењу јужни Словени су најпре дошли у додир са проређеним староседеоцима: Трачанима, Илирима, Грцима и Романима. Повлачећи се испред Словена у брда, Трачани су сасвим изумрли, а остаци поромањених Илира су данашњи Арнаути. Једни на истоку а други на западу вршили су они свој утицај на досељенике. По градовима у унутрашњости полуострва живели су Грци, а по градовима у приморју Романи, у народним песмама названи Латини. И једни и други дуго су одржали своје позиције међу Словенима и из градова утицали на живот и навике дошљака. Но главни културни утицаји, по све различити, долазили су: са истока из Византије, са запада из Рима и Млетака, и са северозапада из Немачке. Ови разни утицаји неједнако су деловали на јужне Словене у културном погледу.

Економске прилике такође су различито утицале на стварање разних југословенских група. Плодна дунавска равница или алпске висине, речне долине или динарски крш, приморје или шумовите и пашњацима покривене планине — друкчије су привлачиле, различито упућивале, неједнако храниле своје становнике, и разноврсно утицале на њихове физичке и духовне особине.

Религија је исто тако примана са неколико страна: из Цариграда, из Рима, из Немачке од католичких и протестанских проповедника, од муслимана, а к том и једна јерес-богомилска-оставила је дубоког трага међу јужним Словенима. Подела хришћанске цркве на источну (православну) и западну (католичку) повукла је дубоку бразду кроз сред југословенских земаља. И тако је наука, чији оснивач је проповсдао мир међу људима, створила раздор међу једнокрвном браћом. Уз ту подвојеност добили смо и два писма (две азбуке) да чак и то буде мали узрок велике подвојености. Из истог извора имамо и два календара и двоструке празнике. Како је род људски,

и поред високе културе, неизлечиво конзервативан и истрајан у предрасудама!

Ни под туђинском влашћу нису јужни Словени били уједињени. Видели смо да су наизменично робовали различитим народима. Трагови тих робовања су многобројни и трајни. Изгледа да је туђинска власт најјаче зближавала и стапала једне, док их је у исто време оштро отуђивала од браће под другом, опет туђом влашћу.

За дивно је чудо да су се јужни Словени могли одржати међу оволиким и овако моћним непријатељима. Њихова отпорност је утолико упадљивија, уколико се има на уму да су сви ти непријатељи, сем Турака, били у исто време и културнији. Још је веће чудо да су они у сплету толиких недаћа, на раскрсници тако важних путева, на попришту раса и религија, под унакрсним утицајем истока и запада, — још веће је чудо, да су они успели да сачувају свест о сродству и заједници. Мисао о братству и јединству морала је чврсто и дубоко бити укореењена међу јужним Словенима, кад је тако велике силе и за тако дуг низ векове нису могле уништити.

ДОДИРНЕ ВЕЗЕ У ПРОШЛОСТИ

Кроз дуги низ векова, није могла бити уништена заједница порекла, крви и језика ни најљућим борбама ни најтежим патњама. Поред свих недаћа јужни Словени су чували и врло често испољавали свест о сродству и заједници. Та унутрашња ватра тињала је скривена, али се није гасила. Она је изнутра загревала Југословене сопственом топлотом, и само овда онда избијала на површину попут вулкана. — „Крв није вода!“

Политичке невоље у првом реду одржавале су ову свест. „У нужди се браћа траже.“ Заједничким напорима Словени су стресли аварски јарам и неко време нашли се на окупу у Самовој држави. У осмом веку исто тако искупио је Људевит Посавски око себе за борбу против Франака све јужне Словене: Словенце, Хрвате, Србе и Бугаре, који се тада још нису називали тим именима.

Угледање на суседе око себе позивало је јужне Словене да и они створе неку већу и уређену заједницу, али они за то нису имали ни осећања ни разумевања. Тек појединци из завојевачких побуда почели су стварати нешто што би се могло назвати државом. Али ти напори, уски и кратковремени, остајали су без трајних резултата. Бугара су први успели да створе снажну и пространу државу. Словени на источном делу Балканског Полуострва, као што је раније споменуто, примили су од својих завојевача ратнички дух и смисао за организацију. Сем тога на њих је, као на најближе суседе, византијски државни организам најјаче утицао. Али Византија је још

увек била моћна, да би Борисово и Симеуново царство остало дуготрајно.

После бугарског ређали су се некад слабији, некад знатнији покушаји државне организације: рашки (Часлав) и хрватски (Томислав) скоро истовремено, маћедонски (Самуило), зетски (Бодин), немањићи с много изгледа на трајан успех, босански (Твртко) и други. Сви ови покушаји пропадали су из недостатка уређења, са борби око престола, и због „увек будне тежње за племенском подвојеношћу.“

Од свих тих покушаја, босански бан Твртко, својим централним положајем, својим двоструким пореклом (По женској линији потомак Немањића), племенском и верском неодређеношћу Босне, укљештен између Турака, Угара и Млетака, — једино он, изгледа, имао је праву политичку замисао о југословенској заједници. Али турској сили није било бране.

Сви ти покушаји да се створи нека већа политичка целина остали су неуспешни. Племенска расположења изнутра и непријатељска настојања споља рушила су те пролазне творевине. Мале државице и егоистични владари шкодили су општој мисли и слабили заједничку снагу. Сем тога ови владарски покушаји нису успевали из једног дубљег разлога: они нису наилазили на разумевање и подршку широких народних маса, а без тога разумевања и без те подршке нема никаквог трајног политичког успеха.

Прва писменост и прве књиге биле су општа својина јужних Словена и деловале су у смеру уједињавања. Глаголица је била прво писмо за све. Њу су према грчким словима саставили словенски апостоли Ђирило и Методије. Кад је она доцније преправљена и усавршена у ћирилицу, књиге су и новом азбуком писане и преписиване опет за све јужне Словене. Одлуком сплитског сабора, а на захтев Рима, уведен је у католичку цркву латински

језик и латиница. Народ и ниже свештенство са Гргуром Нинским били су томе противни, али су подлегли у неравној борби. Но и после сплитских сабора није престало писање и преписивање црквених књига глаголицом и ћирилицом. По проналаску штампе, а нарочито за време реформације, преписивање су замениле штампарије. Ова црквена књижевност, зачета од Ђирила и Методија, настављала се преко њихових ученика, затим преко св. Саве и Константина Филозофа све до пред крај петнаестог века. Син првог српског великог жупана и смирени бугарски калуђер припадају истој књижевности и пишу истим језиком.

Средњовековне везе између Бугара и Срба нису се састојале само у заједничкој вери, језику и књижевности. И ако су они као два политичка тела често међусобно ратовали, нису били ретки ни случајеви савеза и пријатељства. Сама акција св. Саве да издејствује самосталност бугарској цркви била би довољна да посведочи о блиским и присним везама та два народа. Смрт, сарана и тешкоће око преноса Савиних посмртних остатака то још јаче потврђују. Бугарски владалац и бугарски великаши нису лако допустили пренос Савиног тела у Србију, сматрајући га и славећи га као свог светитеља.

У току целе историје Срби и Хрвати нису се никад сукобљавали оружјем, док су често склапали савезе против спољних заједничких непријатеља. Неколико таквих случајева већ је поменуто. Сем тога они су заједнички бранили јадранско приморје од млетачких насртаја. Рашани, Зећани и Маћедонци заједнички су војевали против Грка. У време краља Томислава Хрвати су помагали Србима у одбрани од бугарског цара Симеуна. И на Косову, сем Босанаца под Влатком Вуковићем, учествовали су и Хрвати под вођством Ивана Палижне. Године 1848. измешани Хрвати, Срби из Војводине и Книћанинови добровољци из кнежевине Србије пролили су крв за исту ствар. Међу племенима било је додира, присних

веза и заједничких акција. Заједнички је и отпор Словенаца и Хрвата пред немачком навалом. Кнез Лазар и бан Твртко помагали су побуњеницима у Хрваској и Славонији против Мађара (Бискуп Хорват и брат му Иваниш). У војничкој крајини, додуше арстријској установи, били су измешани Срби и Хрвати. За време бана Мажуранића помагали су Хрвати новцем и оружјем усташе у Босни и Херцеговини. Грофови Цељски помагали су Ђ. Бранковићу у неравној борби против султана. Исто тако су Србија и Црна Гора помагале и симпатисале буне и устанке у Хрватској.

Каквих великих сукоба, сем вековне борбе између Срба и Бугара, није било међу јужнословенским племенама. Но треба имати на уму да је и ова борба била већином владарско-завојевачке природе, а никад није вођена из племенске мржње. Последњи ратови су дело поменуте аустријске политике „Завади па влада!“ Аустрија је 1885. упутила краља Милана на Сливницу, уместо да он пође низ Вардар. Исто тако 1913. гурнула је на Брегалницу Бугаре, чији правац је природа одредила током Марице. Странац владар завео је Бугарски народ да у светском рату стане на страну где му није било место.

Југословенске области насељене су тако да се ни приближно не би могле одредити границе између племена. Државне границе нису никад истодобно биле и племенске. Бугари и Срби, ови и Хрвати, као и Хрвати и Словенци дубоко су измешани, а прелазне зоне су врло широке и благе. „Срби су нам тако близу по језику и по ћуди, вели Фр. Курелац, да смо се готово срасли.“ Још мање је могућно разграничити језичне области. Срби и Бугари водили су новинарску, научну и четничку борбу да докажу да су Маћедонци језички, историјски и етнографски Срби, односно Бугари. Сама могућност овог двобоја наводи на закључак о језичкој блискости завађених

страна и прелазној нијанси маћедонског говора. Још већа је мешавина говора између Срба и Хрвата, и ових и Словенаца. Бугарски, крајњи исток, и словеначки, крајњи северозапад, знатно оступају од централног, српско-хрватског језика. Али су и они далеко од тога да покажу разлике које показују језици у Италији, Шпанији, Француској или Немачкој, па су ове ипак јединствене нације и једноставне државе.

Многобројни ситнији случајеви југословенске заједнице и мешавине скоро су непрекидна појава. Набрајање свих тих појава неразлучног живота југословенских племена одвело би нас далеко. Који убедљив пример ипак ћемо навести. Лепу хрватску химну „Лијепа наша домовино“, коју су српски војници певали под Једреном и војна музика свирала при улазу српске војске у Скопље, написао је Хрват Михановић, а компоновао Србин Руњанин. Српски писац Јован Суботић, написао је „Звонимира“ драму из живота хрватских краљева која је приказивана и у „казалишту“ и у „позоришту“. Писцу су биле приређене бурне овације у Загребу. Синовац великог српског политичара, Светозара Милетића, професор је универзитета у Софији, док је један Црногорац, др. Тома Ореовац, био претседник бугарског Собрања. Деветнајести и двадесети век пуни су сличних појава, од којих је најкарактеристичнија прослава петстогодишњице косовске битке на Видовдан 1889. г. у Крушевцу, у Раваници и у Загребу. Но како је Куенова полиција забранила сваку манифестацију, прославу је свечано извела Југословенска академија знаности и уметности пред публиком коју њене просторије нису могле да приме.

ЈУГОСЛОВЕНСКА МИСАО.

Југословенска мисао као свесна тежња за културним јединством и политичким уједињењем свих јужнословенских племена скоријег је датума. Кад и где је она поникла није лако ухватити. Избијала је спонтано, час овде час онде. Најпре у главама незнатних и знаних појединаца, па онда у мањим и већим скупинама, и најзад у врло значајним покретима. У почетку та мисао је нејасна и бојажљива. Временом постаје одређенија и смелија, да на крају иступи сасвим смело и у свој својој потпуности. Природно је да се она појављује најпре у уму просвећених људи: песника, уметника, књижевника, научника и политичара. Од тих извора, потока, малих и великих река створило се наших дана југословенско море.

Омладина прва прихвата ову мисао. Она је њен најодлучнији носилац и пропагатор. Студенти на страни, скупљени из разних југословенских крајева и зближени туђином, на делу су осетили блискост и сродност јужних Словена. Познавање историје своје и туђе пробудило је у њима осећање потребе за југословенским јединством. Жићећи у средини великих народа, запазили су код ових далеко веће разлике међу саставним деловима, но што су разлике међу југословенским племенима. По повратку у завичај они су ту мисао развијали и ширили.

Универзитетски професор, др. В. Новак, у својој „Антологији југословенске мисли“ полази од босанског бана Твртка. Ми смо овог ставили у низ средњевековних

владачких покушаја за зближење јужних Словена. На тај начин се ток југословенске мисли из средњег века, преко Твртка, спаја с развојем те мисли у новије доба, чинећи тако један непрекидни ланац.

После Твртка настају векови борби и робовања. Свака политичка и културна делатност јужних Словена у XV, XVI и XVII веку сведена је на најмању меру, или утопљена у туђем животу. И југословенска мисао је потиснута али не и угашена. Дубровачки трговци својим крстарењем по југословенским земљама чине спојну нит међу њима. Дубровачки и остали далматински писци и песници певају и пишу „словинским језиком.“ Мавро Орбини издаје још 1601. г. „Словинско царство“ у коме наглашава јединство јужних Словена. Један други историк, Иван Луцић, посматра Србе и Хрвате као један народ. А Гундулић пева Дубровнику:

„Око тебе с оба краја
„Словинска је сва држава“

Тако би се могло навести маса примера из којих се види да дубровачка и далматинска књижевност тог времена одржава југословенску мисао под именом „словинским“.

У то мрачно доба запажамо југословенску мисао у једном чисто народском извору. Народне песме, које су постајале управо у то време, помињу поред историјских личности и Југ-Богдана, Југовића мајку и девет Југовића. Зашто песме о овим неисториским личностима не би могле бити свесно или подсвесно осећање југословенске мисли народног певача? Ако се ово прихвати, намеће се закључак да је југословенска мисао поникла и у надахнућу народног гуслара.

Осамнаести век јаче испољава југословенску мисао у поезији и књижевности. Павао Ритер Витезовић предлаже једно име (хрватско) за сва племена, један језик и један правопис. Андрија Качић Миошић сматра све јужне Словене као један словински народ. Његов „Разговор у-

годни народа словинског“ је прва заједничка књига, која је радо читана у свим крајевима и доживела врло велики број издања и латиницом и ћирилицом. „Старац Милован“. како писац себе назива, пева у духу народних песама и скоро истим језиком. Својим песмама обухвата он и Бугаре. Бискуп Врховац речито и одлучно заступа мисао о јединству јужних Словена. Али је тек Доситеј Обрадовић јасно формулисао југословенску мисао. Он је пророчански осетио снагу нових идеја и правац историјских догађаја. Путујући по југословенским земљама и живећи у разним местима, он је, такође, опипљиво осетио народно јединство. Његово бављење у иностранству још више га је учврстило у тој идеји. Јован Рајић пише историју Срба, Хрвата и Бугара. Валентин Водник пева у Љубљани о јединству свега југословенства. Истранин Јосип Вотић јасно „спознаје“ јединство народног језика.

Деветнаести век је доба националног буђења. Природно је што у њему југословенска мисао узима све више маха. Она се истина креће искључиво у границама културног зближавања и књижевног јединства. Највећа брига посвећена је књижевном језику. Идеја водила скоро целог овог века и јесте стварање једног језика и једне књижевности за све јужне Словене. У то доба и није могло бити друкчије. Словенци, Хрвати и велики део Срба су аустроугарски поданици. Покретање политичког југословенског питања било би велеиздаја. Тако је и било чим је касније хрватско-српска коалиција иступила са својим чисто политичким програмом. Мала Србија и још мања Црна Гора, притешњене великим силама, морале су добро пазити да не откривају своје далекосежне политичке идеале. Северни сусед би то одмах сматрао као повод за рат. Бугари су чекали час свога ослобођења. При свем том свуда се могла назрети, а по негде је и речено, — да културно зближење и књижевно јединство има да претходи политичком уједињењу.

Илирски покрет — доба препорода — први је замах ширег и дубљег значаја у развоју југословенске мисли. Још 1827. године основан је у Грацу „Илирски клуб“ у коме је било Хрвата, Срба и Словенаца. Илири су истакли народно јединство као битно обележје свога програма, а књижевност је сматрана само као средство за постигнуће тог циља. Овај национални покрет разбуктао се елементарном снагом у четвртој и петој деценији деветнаестог века и, под утицајем Вукових идеја и народних песама, извојевао победу народном језику. Исту борбу и у исто време водио је сам Караџић на другој страни. Значајно је да су оба ова покрета потекла из народа, а наилазили на отпор код школованих људи. Вук је свом језику и свом правопису извојевао победу тек пред крај живота, шездесетих година, кад је овај процес у Хрватској већ одавно био завршен. Тим је постигнуто јединство језика у највећој, централној области јужних Словена, али су остала два писма (латиница и ћирилица) и два наречја (источно и јужно).

Заслуге Илира, на првом месту Гајеве, велике су. „Књигу обновио, језику путеве отворио, слогу међу племенима увео, законе цркве измирио, народ освјестио, свијету нас приказао и на велики пут напретка опремио“. Тако Ткалчић оцртава Гајеве заслуге у посмртном говору о њему. Помало је таквијех заслуга.

Име Илири води порекло од старих Илира, који су некад имали своју државу на западном делу Балканског Полуострва. У почетку XIX века, у време Карађорђевог устанка основао је Наполеон краљевину Илирију, која је обухватала целу Словенију, велики део Хрватске и сву Далмацију до Боке Которске. Ова кратковремена Наполеонова Илирија, позајмила је име Гају и његовим пријатељима. Ради јединства било је потребно једно име. Текелија га овако образлажава: — „Да неби једно или друго племе себе увређено или подложно мислило“. Али се ово име није мо-

гло одомаћити. Њега ће касније заменити име „Југословени“, које је и раније спомињато и предлагано. Копитар још 1816. године употребљава у својим делима име „Југословени“. Тодор Павловић пише 1839. о неподесности имена „Илир“ и предлаже да се замени са „Југославјан“ или „Југослав“. Он даље вели: „Зовимо се онако како се по природи зовемо и звати морамо“. Ткалчић предлаже 1861. у хрватском Сабору да се назив „српско-хрватски“ замени са „југословенски“, па је та измена прихваћена и у Сабору озакоњена. Но Срби и Хрвати, чија су имена у својим ужим областима била стекла право грађанства, нису радо прихватили ни ово ново рухо: или боље, било им је тешко напустити старо, истина тесно али укорењено и омиљено. Тешкоће око имена биле су у толико веће, што су се имена била испреплетала с вером. У Босни, на пример, православни су се називали Србима, — католици, Хрватима, — муслимани, Турцима. У ствари то је један те исти народ у свим својим битним изражајима. Илирско име забранио је свемоћни Метерних 1843. године, али зато се покрет ширио све више и у све лепшој одори.

У време мађарске буне југословенска мисао достиже невероватну снагу. Срећемо се са изливима братских осећања у која нам је тешко поверовати и данас, после оствареног уједињења. Има много лирског и романтичарског заноса у тим изливима, али има и доста искрених осећаја и озбиљног убеђења. Има ли што значајније за југословенску мисао од историјског чина да је српски патријарх, Јосиф Рајачић, устолочио на бански престо свога имењака, барона Јосипа Јелачића? Можели ко данас веровати да су на Богојављење 1845. г. католици и православни заједно певали на служби у православној цркви у Бјеловару? Сличних појава било је на све стране. Дирљиве су и искрене простосрдачне речи Његошеве упућене бану Јелачићу: — „Овдје свако, мало и велико, моли ти Бога

за здравље и срећан успјех“. На Сабору те значајне године пале су речи: „Са Србима смо ми један народ, и то тако чврсто стопљени да нас више ништа на свету раздружити неће моћи“. Раније је било речи о заједничком проливању крви, која цементује јаче но ма шта друго. Бан Јелачић, главнокомандујући измешаним трупима Хрвата и Срба, свечано је изјавио: „Ми смо сви један народ!“ А Мажуранић узвикује:

„Ах да је проклет тко цијећ вире
„На својега режи брата!“

После мађарске буне југословенска мисао постаје солиднија. Не престајући да и даље буде излив лирског одушевљења, њу истовремено подупире велика интелегенција једног Штросмајера и солидна научна спрема историка Рачког и филолога Даничића. Она се и даље креће у границама културног и књижевног зближавања. На позив Вука Караџића састају се словеначки, хрватски и српски књижевници у Бечу 1850. и доносе одлуку о једном књижевном језику. Сличних састанака било је у Загребу и Љубљани. На њима се расправљало, поред књижевних питања, и о јединству до краја. Но централна личност југословенског покрета у то време био је родољубиви ђаковачки бискуп, Штросмајер, око кога се окупило широко коло југословенских поборника.

Још као млад човек, Штросмајер ствара своје југословенске идеале и остаје им веран целог свог дугог и плодног живота. Сав његов рад имао је југословенско обележје. Већ 1849. пише он: „Најглавнија је задаћа Југословена здружити се, сложити се и ујединити се“. Био је уверен да су издвајање и усамљеност неплодни. Но он се не задовољава само идеологијом и речима, већ и делима чини све што може, — а могао је много, — да се оствари југословенско зближење. Поред осталог дело је његовог истрајног рада Југословенска академија. На његовој задужбини, ђаковачкој катедрали, налази се натпис: „слави

божјој, јединству цркава, слози и љубави свога народа.“ А да би и на делу дао пример јединства, он је своју задужбину подигао у мешовитом стилу, романско-византијском. Савременици су му одали заслужено признање. На прослави његове педесетогодишњице бискуповања учествовао је цео словенски југ. У Београду, где је више пута долазио, приређена му је величанствена бакљада. И иначе свуда је био дочекиван као какав омиљени владар. У ствари био је овај велики Југословен некрунисани краљ југословенске мисли више од пола века.

Штросмајеровом колу југословенских пионира припадали су најбољи умови и највећи културни радници међу Хрватима, Србима и Словенцима. Истина у српском делу народа југословенство се мање истицало но у Загребу. То је лако разумети кад се има на уму, да су Срби у монархији имали много мање слободе но Хрвати. Србија и Црна Гора пак нису могле слободно ни да дишу, а камо ли да дају израза својим жељама и будућим плановима. Пешта и Беч су нарочито подозриво гледали на све што би отуд долазило. А уз све то југословенску мисао у српском народу никад нико није ни оспоравао ни одбацивао.

Сви владари у Београду и на Цетињу су присталице југословенске мисли. Карађорђе у својој дипломатској преписци мисли на ослобођење целог народа, а не само Срба. Кнез Милош прилаже сто дуката за оснивање Матице илирске. Кнез Александар Карађорђевић шаље Книћанина на челу добровољаца у помоћ Хрватима и Србима у мађарској буни. Кнез Михаило је нада југословенства и средишна личност југословенске мисли у српству. Он стварније гледа на југословенско питање и мисли и на његову политичку страну. У једном разговору 1859. године предвиђа он пропаст турске царевине и размишља шта би у том случају требало да учине јужни Словени: — „Ако би се део турске државе, у коме живе

Словени, распао на више малих држава, ове би без сваке сумње подлегле утицају већих суседних сила. То би се могло избећи само ако би се југоисточни Словени слили у једну масу. Та велика маса могла би ту државу самосталним животом запајати“. У том смислу он је свој далекосежни поглед био управио на Маћедонију и Бугарску. Прикупљао је омладинце из тих крајева, помагао их и школовао, па их онда упућивао да у свом родном крају просвећују народ и припремају га за велико дело. У Маћедонији отварао је народне школе, штампао за њих књиге и слао учитеље.* Чак је помишљао и на војничку акцију. Пред смрт он је своју ратоборну политику, из владарских разлога, заменио дипломатском тактиком. Но његова политика прихваћена је и вођена и после његове смрти. Целокупна југословенска омладина, и бугарска, била је заступљена на дан примања власти у своје руке краља Милана. Краљу Петру омладина је клицала у више махова као југословенском краљу још пре ослобођења. У светском рату регент Александар је носилац југословенске мисли, што је он у више махова и потврђивао: — „Будите уверени да наше жртве неће бити узалудне. Божјом помоћу оне ће нам донети васкрс наше лепе отаџбине и уједињење са осталом браћом Југословенима.“ Као владар он је државу Срба, Хрвата и Словенаца назвао Југославијом.

И црногорски владари задахнути су истом мишљу. О владици песнику већ је било речи. Да наведемо још само ову његову значајну мисао:

„Не пита се ко се како крсти,
Но чија му крвца грије прси,
Чије л' га је задојило млијeko.“

Кнез Данило био је готов да себе жртвује за ту велику идеју. Није искључена могућност да су и он и

* Писац ове књиге наишао је 1909. г. у Вевчанима близу Струге на једног старца воденичара, који је био један од тих учитеља, и чувао на тавану своје воденице буквар и читанцицу из тог времена.

кнез Михаило њене жртве. А кнез Никола пева: „Онамо, онамо за брда она...“

И велике политичке главе прихватају и продужују политику својих владара. Стари Илија Гарашанин овако говори о том питању: — „Движење и таласање јужних Словена почело је већ, и заиста никада престати неће. Србија мора ово движење, а и задатак који ће она за извршити имати врло добро познати.“ Јов. Ристић је такође подвукао југословенску идеју пред делегатима Југословенске академије. И Пашић је за јединство, и ако је имао своју интимну мисао, да најпре среди велику Србију, па тек онда да приступи уједињењу. Догађаји су пак ишли много брже. И остали политичари и народни претставници српског народа из свих крајева радо су прихватили југословенску мисао. По смрти кнеза Михаила, митрополит српски Михаило био је њен носилац. Јован Суботић и Светозар Милетић у Војводини такође су прихватили народно јединство, само се овај други ограђује од његовог остварења у оквиру „монархије“ и даје један практичан савет: „Народ за ту мисао треба припремити“. Овде се и нехотице намеће питање, да ли је народ и данас за њу припремљен.

Шири слојеви са симпатијом прате покрет. Многобројни листови, часописи, брошуре и књиге развијају живу акцију. Југословенска мисао је узимала маха. На целом подручју словенског југа није било удружења, омладинског или класног, књижевног или политичког, културног или хуманог, које у свом програму није имало и ову мисао. И жене и њихова удружења нису изостајала из општег покрета. Година 1867. нарочито је значајна. Те године отворена је Југословенска академија. Хрватски Сабор доноси одлуку о истоветности српског и хрватског народа. Ова одлука одушевљено је поздрављена са свију страна, а нарочито из Далмације. Исте године Уједињена српска омладина објављује своју чувену резолуцију о јединству

читавог словенског југа. „Чисто омладинско срце уздрмало је народну свест.“

У редовима омладине сва три племена југословенска мисао постаје трезвенија и дубља. „Одлика је новог нараштаја, пише Скерлић, што је дубље и доследније усвојио идеју народног јединства но што је то био случај код ранијих нараштаја. Омладини није више циљ само културно и духовно зближавање, већ и политичко ослобођење и уједињење. К томе она додаје и ослобођење од племенске искључивости. Узвишен задатак који и данас зове поборнике. Од лепоречивости прелази се на дела. Уједињена српска и хрватска омладина прославља у Загребу 1896. године Милетићеву седамдесетогодишњицу. Она улаже напоре да помири хрватски идеал са српским идеалом, што у ствари и нису два идеала. Кад Старчевић говори „да у Србији станује најплеменитији хрватски народ,“ или кад Вук пише „Срби сви и свуда,“ — они обојица мисле на једно исто. А што сваки од њих више воли једно или друго име, не може им се замерити, нити то у суштини мења ствар. Омладина тежи сливању та два идеала (боље имена), а југословенство је ту да јој притекне у помоћ. Уједињеној хрватској и српској омладини у Прагу, Бечу и Загребу придружује се и београдска великошколска омладина. Својим искреним заносом и младићским жаром уједињена омладина даје народној мисли нову снагу и нов полет. У омладинским резолуцијама осуђује се шовинизам ма од куд он долазио. Академско певачко друштво „Обилић“ пева југословенски поклич „Хеј трубачу с бујне Дрине“ и позива све Југословене од Балкана до Адрије да дођу, јер ће бити љута боја и мегдана. А београдски лист Пијемонт испраћа омладинце из Загреба и Љубљане овим речима: — „С том мишљу састаћемо се једног дана слободни и уједињени, да се више не растанемо догод траје наше народне историје.“

У првој деценији двадесетог века омладина постаје нестрпљива и револуционарна. „Млада Босна“ се буди. По гимназијама, учитељским и другим школама оснивају се тајна удружења. Настаје период атентата. Невесињац Жерајић пуца на босанског поглавара. На бана Цуваја извршен је атентат, после чијег неуспеха бан добија писмо са потписима врло великог броја омладинаца, у коме се вели да су они сви спремни на исти посао, па што није успело јуче, успеће сутра. Револуционарна удружења нарочито су била многобројна у Босни и Херцеговини. Врхунац тог револуционарног покрета била је завера против престолонаследника Фердинанда.

Заслуга је пробуђене омладине што су се Хрвати и Срби после једног мучног периода у развоју југословенске мисли опет нашли на једној линији. Ријечком резолуцијом од 27. априла 1905. године ударен је темељ хрватско-српске коалиције. Четврти члан те резолуције гласи: — „Хрватска странка сматра да су Хрвати и Срби један народ по крви и језику, нераздруживо спојени земљиштем на коме обитавају.“ Овој резолуцији придружили су се исте године преставници српских странака у Хрватској, Славонији и Далмацији на скупу у Задру. Коалиција доследно и с планом ради на продубљивању свести о народном јединству, води рачуна о интересима целог народа, и у крајњој линији тежи за слободном државом Срба, Хрвата и Словенаца. Она настоји „да се сићушна и јалова политика појединих југословенских племена подреди једној већој политичкој мисли.“ А то се може постићи само братском сношљивошћу и равноправношћу. Њена чисто југословенска оријентација очевидна је. На наредним изборима за Хрватски Сабор народ је овој странци дао релативну већину, коју је она сачувала све до 1918. године. Наде југословенских поборника поново расту. Скромне су али пророчанске Смодлакине речи: „Из те мале, чедне политике никнуће велика Југославија“.

Почетком 1906. године оснива се у Београду југословенски грађански клуб у сврху ширења југословенске узајамности. То је нека врста југословенске централе. Чланови су му угледни научници, књижевници и политичари, а чланови редакције листа млади и одушевљени студенти. „На далском хоризонту народне будућности назирале су се контуре Југославије.“

Непријатељ је био изненађен. И да би зауставили овај нови полет југословенске мисли, Беч и Пешта стварају велеиздајничке процесе. 1908. оптужено је и осуђено преко педесет Срба за велеиздају. Одмах идуће године створен је чувени Фридјунгов процес, у ком су лажним документима окривљени чланови хрватско-српске коалиције, па су и неки чланови београдске владе осумњичени за саучешће у завери против морнахије. Ови процеси само су још јаче сврстали редове југословена. Хрвати и Срби у Америци улажу протест поводом ових процеса и изјављују — „да су Срби и Хрвати један народ и да само у слози могу живети и развијати се.“ „Част Хрватима!“ узвикује београдска „Политика“ поводом држања Хрвата на загребачкој парници. А Супило отворено иступа: — „Ја радим за српскохрватско јединство и уверен сам да нико неће моћи то јединство уништити.“

И међу Словенцима има одличних поборника за југословенство. Анонимни Словенац предвиђа 1869. г. распад Аустро-Угарске, и у том случају: — „Искали си бодемо народно самосталност вези з нашим југословенским сродником“. Један други, говорећи о народним слободама, пише у Словенцу: — „Самоодлочба народова нам јих боде заопет врнула, тер здрождла троимени народ Словенцев, Хорватов ин Сербов в самостојно велико државе Југославија.“ Жерјев је 1904. г. на југословенској изложби у Београду вођа омладине и одушевљени поборник југословенске мисли. Словеначки социјалисти су се још раније изјаснили за народно јединство и сарадњу свих Југословена. Исто ако и напредњаци су говорили и писали у том правцу.

Године 1912. прогласиле су неке словеначке и хрватске странке јединство Словенаца и Хрвата. Код доброг дела њихових чланова постојало је уверење да ће се та одлука проширити и на Србе. Кад је југословенска омладина постала револуционарна, и у Словенији су се чули борбени покличи: „Нек мре ко хоће да живи!“ (Препород — Љубљана). Најзад, пред слом Аустро-Угарске, и словенска људска странка са Корошецом и Креком на челу оријентисала се према југословенској мисли.

Владавина краља Петра није била само период смиревања унутрашњих прилика у краљевини већ и прибирање свих народних снага за велико дело уједињења. Још кад је пролазио кроз Беч, да заузме престо својих предака, био је поздрављен као југословенски краљ. А о његовом крунисању 1904. и на прослави стогодишњице устанка било се у Београду слегло цело југословенство. Нису изостали ни Бугари. Једна од његових влада успела је да оствари са Бугарском царински савез. На ово је Аустрија одговорила царинским ратом, у ком је мала Србија, уз симпатије свих Југословена, показала необичну жилавост и истрајност. Неколико година доцније склопљен је балкански савез. Успеси савезника прострујали су кроз југословенске масе. Погледи су све више упућивани Београду. Оживеле су све наде. Непријатељ се озбиљно уплашио. Шта све није предузимала бечка влада да омете успех Србије, а с тим зустави све јачи полет југословенске мисли. Страх од овог наглог и необузданог полета главни је узрок светског рата, а догађај у Сарајеву само случајни ближи повод. И сам атентат дело је пробуђене народне свести. Аустријски престолонаследник долази у Сарајево на сам Видовдан да присуствује маневрима у непосредној близини србијанске границе. Омладински национални понос није могао то поднети.

Од објаве рата настаје Голгота Србије и Црне Горе. Патње југословенског живља у свим крајевима достижу врхунац. Трагедија је у толико већа што је већи део

Југословена на страни омрзнутог пријатеља. Али Југословенску мисао није закљонио ни најмањи облачак. Она се већ била високо уздигла. Светлија но икад, она је озаравала Голготу и била звезда водиља борцима на Церу и Кајмакчалану. За њу су подносили муке и умирали на вешалима у Босни, Херцеговини, Далмацији и Војводини. Она је надом крепила интерниране по лагерима и осуђене по тамницама. Она је била једино уздање онима који су, ни живи ни мртви, остали на дому. Толике муке и толике жртве нису могле остати неплодне.

Још прве године светског рата Народна Скупштина у Нишу једногласно је усвојила владину изјаву, да је најважнији задатак светског рата борба за ослобођење и уједињење све неослобођене браће. Више није било у питању само српско ослобођење већ ослобођење целог троименог народа Срба, Хрвата и Словенаца.

Југословени ван граница Аустро-Угарске, појединачно и у целини, изјашњавају се против окупаторке. Хрватска Стража у Буенос Ајресу прва се изјаснила још 3. августа 1914. за заједнички рад са Србијом. Сличне изјаве одмах су почеле стизати из Америке и са других страна.

Хрватски одбор у Риму, састављен од оних који су имали срећу да избегну у савезничке земље, дао је изјаву „да се више не може одвајати ствар хрватског народа од ствари српског народа.“

На Ђурђевдан 1915. одржан је у Нишу југословенски конгрес и на њему се захтевало потпуно нераздрживо народно уједињење Срба, Хрвата и Словенаца.

Ради обавештавања необавештене Европе и сузбијања непријатељске пропаганде створен је у иностранству Југословенски одбор, у који су ушли све сами поданици Аустро-Угарске и само један Београђанин. Манифест овога одбора намењен је Русима и Французима. У њему се изјављује „да цео југословенски народ (Срби, Хрвати и Словенци) очекује од рата уједињење у једну независну државу.“ Као народно тле Југословена означене су ове

области: Србија, Црна Гора, Босна и Херцеговина, Далмација, Хрватска с Ријеком, Славонија, Међумурје, Подравина, Војводина, Истра, Крањска, Горица, Јужна Коруска и Јужна Штајерска. Овај одбор обраћа се регенту Александру који, будући и од раније одушевљени Југословен, истиче у прогласу од 7. априла 1916. године да ће Србија васкрснути у силној и моћној Југославији.

У току рата бежали су Југословени из царске војске и предавали се Србима и Русима. Од ових бегунаца створена је добровољачка дивизија у Добруци. Од ових и добровољаца из разних крајева формирана је нешто доцније југословенска дивизија, која је имала видног учешћа у пробоју солунског фронта.

Сам народ у Аустро-Угарској није се смео ни могао изјашњавати у току рата. Али је зато Југословенски клуб у бечком парламенту 30. априла 1917. године тражио уједињење свих земаља у којима живе Словенци, Хрвати и Срби, разуме се под окриљем хабзбуршке династије. Ова изјава једино могућа тада, била је згодан оквир за одржавање југословенске мисли.

У току рата, управо кад изгледу за савезнике нису били врло сјајни, створен је Крфски пакт. Овим пактом, који су утаничили изасланици Југословенског одбора и српска влада 20. јула 1917., предвиђа се стварање државе Срба, Хрвата и Словенаца, независне уставне и парламентарне монархије под династијом Карађорђевића, с јединственим држављанством. Пактом се предвиђају и друга државноправна уређења, која се имају донети по свршетку рата.

Чим су насиља и прогони мало попустили, народи у Аустро-Угарској почињу да дижу свој глас. У Загребу, 17. и 18. фебруара 1918. одржан је у кући А. Павелића збор многих незатворених угледних људи из свих странака. Овај збор, стојећи на становишту народног јединства и с погледом на начело народног самоопредељивања,

захтева да се створи национална независна демократска држава Срба, Хрвата и Словенаца.

У Аустро-Угарској већ се осећа малаксалост. Југословени почињу слободније да дишу. У Далмацији, по хрватском приморју, на Истри, у Босни и Херцеговини стварају се народне организације на темељима Крфског пакта. Настају местимичне побуне. Расте зелени кадар. „Загреб је братски раширио руке и био народни збег.“ Скоро сва штампа пише у југословенском духу. Гроф Тиса наилази у Босни на непробојни фронт Срба и Хрвата. Његове претње не плаше више никога. Раније покретано Народно веће образује се 22. августа 1918. У њега улазе преставници свих странака сем франковаца. Веће преузима вођење народних послова. Нешто раније изјавио је г. Корошец у аустријском парламенту: — „Оставите на миру нашу земљу и наш народ; нашу кућу уређиваћемо ми сами.“ Народно веће жели уједињење Срба, Хрвата и Словенаца на читавом њиховом етнографском подручју без обзира на државне или покрајинске границе у једну јединствену потпуно суверену државу. Оно шаље своја три члана у Женеву да ступе у везу са српском владом и Југословенским одбором. У исто време оно усваја предлог да се од области монархије на умору створи независна држава Срба, Хрвата и Словенаца. Тиме је, у самом почетку стварање нове државе стављено на дуалистичку основу и створена нека врста фронта према Србији и Црној Гори. Због овога Срби из Војводине нису ушли у Народно веће, а Срби из Босне и Херцеговине чинили су оградe. На категорични захтев обласних одбора, због унутрашњих тешкоћа и под притиском Италије средишни одбор Народног већа доноси 11. новембра 1908. одлуку о уједињењу са краљевином Србијом и Црном Гором у јединствену државу Срба, Хрвата и Словенаца. Сутра дан изабран је одбор који ће отићи у Београд и тамо довршити преговоре.

Народна скупштина у Новом Саду прогласила је 12. новембра 1918. непосредно спајање Војводине са Србијом. Тих дана (26-XI-1918) и црногорска Народна скупштина у Подгорици прогласила је уједињење са Србијом. Најзад, пошто је био постигнут споразум по свим питањима, свечано је проглашено уједињење Срба, Хрвата и Словенаца 1. децембра 1918. године у Београду. „После толико векова борбе, искушења свих врста и напора достојних дивљења, наш народ је постигао своју давнашњу жељу.“ С тога ће 1. децембар с правом остати дан великог југословенског славља.

Новој држави није одмах дато име Југославија. Назив „Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца“ резултат је традиције и политичких погађања. Народ је у основи кенсервативан. Колико Срба, иначе паметних глава, зажалило је за малом државом у којој су се сви познавали. А Хрвати, још мање динамични, мисле увек на велику Хрватску својих негдашњих снова. Но и поред званичног имена речи: Југославија, Југословени, југословенски, неодољиво су се наметале. У иностранству нас никако друкчије и не зову. Све што није било службеног карактера узимало је епитет (придев) „југословенски“. Одмах се почело радити на замени овог сувише сложеног назива, који је уз то потсећао на племенску подвојеност. Овом заменом ишло се на то да се отклоне потсећања на прошлост и сачува племенска осетљивост. Најпре конференција на Илици, а за тим конгрес у Загребу, предлаже да се назив „Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца“ замени називом „Краљевина Југославија“. Партијска прегањања нису могла да реше то питање. Али зато га је решио одважни краљ Александар. Његовим указом од 3. октобра 1929. г. држава је названа „Краљевина Југославија“. После две године унет је овај назив и у устав, и тиме је и ово питање окончано.

РЕАКЦИЈА ЈУГОСЛОВЕНСКЕ МИСЛИ

Југословенска мисао развијала се, као што смо видели постепено и полако. Било је малаксавања, падања и неуспеха. Узроци су, знамо већ, унутрашњи и спољашњи. Њима се придружује још један врло снажан, ако не и судбоносан. У доба националног буђења стварају се три различита идеала: Велика Србија, Велика Хрватска, и Велика Бугарска. Ти тако постављени идеали сукобљавају се, сметају један другом и ометају ширење и напредовање југословенске мисли. Три југословенске државе биле би премале и не би никад могле постићи какве значајније успехе, нити се економски и културно оснажити. Као и у прошлости, биле би играчке заинтересованих великих сила. Вековни ратови између Срба и Бугара доказ су да на Балкану нема места за две јаке и напредне државе. Нити ће Балканско Полуострво извршити своју историјску и културну мисију све док политички не постане једна целина, као што су Апенинско и Пиринејско.

Југословенска мисао задавала је велике бриге Бечу и Пешти. Да је ослабе и разбију, предузимано је отуда све могуће и немогуће. Немци и Мађари спречавају зближавање Срба и Хрвата. То је у прошлости увек био узрок застоја и неуспеха у развоју југословенске мисли. Раух и Куен Хедервари са банске столице појачавају супарништва и сеју раздор. У врховима управе монархије помишља се и на тријализам. Сам стари Фрања долази у Загреб и даје Хрватима обилна и обимна обе-

ћања. И ако се на делу показало да су празна, ова обећања распаљују машту Велико-Хрвата. А кад су Босна и Херцеговина потпуно припале монархији, већина Хрвата мислила је да је куцнуо час остварењу њиховог идеала. С тога је било Хрвата који су мислили да југословенска мисао само смета томе остварењу. Због Босне, за коју су хрватски шовинисти писали да је сва и само хрватска, а српски тврдили сасвим супротно, односи између Срба и Хрвата су се сасвим заострили. Југословенска мисао је потиснута у позадину. Штросмајер не одлази ни у хрватски ни у угарски Сабор. Срби са своје стране одговарају великосрпском пропагандом и паролом „Срби, на окуп!“ Пред крај деветнаестог века настаје жестока књишка и новинарска борба око централних области, у којима живе измешани Срби и Хрвати. Борбу злурадо распаљује непријатељ, подупирући час једне час друге, како му је кад и како где требало. Босанска влада уноси у ту борбу још већу пометњу и заостреност стварањем босанског језика и буђењем босанског национализма.

Три црквене организације хришћанске вере поштравају неспоразум и уносе особиту заостреност међу југословенска племена. Ми се још нисмо културно толико уздигли да верско исповедање не утиче на наше друштвене и политичке односе. Најзанимљивије је у том погледу то да три различите вере (хришћанска, мухамеданска и мојсијевска) нису камен спотицања нашег јединства, док се три црквене организације исте вере (католици, православни и протестанти) не трпе, већ су вршени верски прогони, па и прави ратови.

Реакцији југословенске мисли доприносила је и та околност што хрватска и словеначка интелигенција која је била наклоњена народном јединству није имала утицаја на шире народне масе, које су због тога остајале равнодушне. Интелигенција, сем малог броја, нити је потицала из народа нити је имала директног додира с њим.

Прост свет није остајао са господом у истом локалу, а камо ли за истим столом или у разговору. Чиновници су се служили у почетку латинским, а доцније немачким или мађарским, што је такође одбијало прост свет. Уз то по градовима је поред чиновника било и грађана (занатлија, трговаца, индустријалаца) странаца или страног порекла, који су по рођењу нагињали Бечу и Пешти. У хрватској било је врло мало средњег сталежа, који је код Срба био носилац народне мисли.

Деведесетих година прошлога века стара словенска болест узима нарочите размере. Злодух српско-хрватске слоге, бан Куен, мајсторски припрема спорове и заваде. Све размирице, које су постојале међу Србима и Хрватима, а чији трагови још нису ишчезли, потичу из сличних извора. Наследна неслога између Срба и Хрвата давала је много наде непријатељима, који су њихову неслогу искоришћавали. То је било оно доба кад је Прерадовић певао „да су два брата била двије луде.“ Срби из краљевине уносили су у ове распре помирљивији тон. Сви београдски листови без разлике жалили су ове сукобе и покушавали да нађу излаза из мучне ситуације.

Унутрашњи и спољашњи непријатељи задају југословенској мисли тешке ударце, али не успевају да зауставе њен победоносни ход. У најтежим данима, у највећим искушењима, и поред свих болних појава међу „лудом браћом“, било је истрајних апостола југословенског јединства. Барчић нам пружа најлепши пример непоколебљиве вере у југословенску мисао. „Без наше слоге, с болом говори он, програм о ослобођењу и уједињењу утопија је и горка иронија.“ Затим је ту омладина која својим идеализмом разгони облаке сумње. Уз њу у сва четири племена има великих умова, који на ствари гледају са веће висине и виде где је прави пут народне будућности.

Но од свих реакција југословенске мисли најнеочекиванија је реакција после уједињења. Држање Ст. Радића

у најмању руку не објашњиво је. У младости ватрен Југословен, он се после уједињења измеће у сепаратисту. Од неколицине посланика ствара у Хрватској огромну већину, с којом не долази у парламенат, и покушава да покрене хрватско питање.* У Европи није успео, али изгледа да је, на жалост, у земљи успео. Ово питање истакнуто је данас на прво место и потиснуло или укочило многа друга крупна и важна државна и друштвена питања на штету државе и народа. Од Радићевог држања још је чудније понашање неких раније одушевљених идеолога југословенске мисли. Један од њих, запитан откуд та велика и нагла промена, дао је одприлике ово објашњење: — „Ми смо се од Немаца и Мађара некако бранили и одбранили, а пред Србима ћемо брзо капитулирати.“ Необјашњив је овај страх за хиљадугодишњу хрватску отпорност. Д. Круљ, у осталом, даје на то питање категоричан одговор: — „Јужни Словени немају сваки напосе снагу да једни друге асимилирају или им наметну своју културу.“ А ми смело тврдимо да Срби немају ни смисла ни воље за мисију од које страхују Хрвати. Нама се чини да би Срби, кад би се они питали, радије, на овај или онај начин, извршили разграничење, него што би силом Хрвате држали у заједници уз вечите трзавице које ометају сваки посао на сређивању државе.

* Хрватско питање наводило је писца ових редова да о њему напише посебно поглавље, особито кад је реч о реакцији Југословенске мисли. Али то питање је само постављено, а није дефинисано. Ни најпозванији по том питању нису се изјаснили шта њим жеде постићи. За тим настаје питање да ли се хрватско питање може одвојити од српског и словеначког, а тим самим и од југословенског питања. Међутим југословенско је питање, као што се из овог приказа види, затворено и за нас и за Европу споразумима за то најпозванијих и међународним уговорима о миру. А што је најглавније то питање је у току расправљања и преговарања, те се оно и не може синтетично приказати.

Ово питање, као и многе друге несугласице, доказ су да нисмо били довољно припремљени за велико дело уједињења. Масарик у свом делу „Светска револуција“ то потврђује: — „Проматрањем из близа видео сам већ у Риму да југословенским политичарима прете неспоразуми. Сви су, додуше, имали у програму јединство троименог народа, али тај заиста добри и лепо програм није био детаљно израђен“. Исту мисао истиче још на једном месту: „Реч Југославија крила је веома разне, неизрађене појмове.“ Уз ово ни Срби ни Хрвати немају смисла за позитиван рад. То су негативне природе, које не знају шта хоће и умеју само да руше. У том смислу су се развијали у туђој, турској односно аустро-угарској држави. Сад у националној држави потребан је стваралачки рад, а нама то још не иде од руке. И стари државник Масарик жали се на своје суграђане због сличног историјског стремљења. Невоље од поимања да је држава нешто туђе, страном, у толико су опасније у колико су народне масе непросвећеније. По закону те инерције Хрвати и у Југославији настављају исту борбу коју су водили у Аустро-Угарској. Томе је лек времена и млађи нараштаји, који ће бити друкчије васпитани, имати друге идеале и друкчији менталитет. Изумреће рђаво оријентисани, разочарани и огорчени, а млађи нараштај повешће Југославију њеним правим путем, њеном одређеном циљу.

„Вријеме је мајсторско решето,
„Пречистиће оно ове ствари.“

(Његош)

Југословенска мисао трпела је и трпи последице ратних недаћа. Економска криза, која спутава цео свет, није поштедила ни нас. Слабићи томе налазе узрок у уједињењу. Пре рата одиста није било неких садашњих невоља. Уз то старе су се већ заборавиле. Свако време има своје добре и зле стране. Само људи су склони да с једне стране увек хвале старо добро доба, док с друге најоштрије

осећају врло ситне невоље садашњице. Економска криза нас је неоспорно жестоко захватила, али зато она није нимало мања, ако није већа, у Мађарској, Аустрији, Италији и и другим државама Европе и Америке, нити би она била мања, да су уговором о миру створене три државице у место Југославије. Наша криза могла би, истина, бити нешто блажа, да је било више мудрости и више политичког морала, — али нас ни у ком случају не би обишла. Унутрашња пак сагласност само ће допринети њеном лакшем и бржем решењу.

Југословенска мисао обухвата од прве своје појаве и Бугаре као четвртог члана југословенске заједнице. Пратећи њен развој ми смо то овде онде наговештавали. Нарочито је био јак покрет за сарадњу са Бугарима у време кнеза Михаила. За време његове друге владавине била је образована у Београду бугарска легија. У то време излазе два бугарска недељна листа, „Дунавски Лебењ“ (Дунавски Лабуд) и „Въстокъ“ (Исток). 1867. састављен је у Букурешту протокол о Југословенском царству. После убиства кнеза Михаила за ту мисао био је одушевљен митрополит Михаило. Ни политичка прогрешка од 1885. г. није сасвим избрисала мисао о културној, а можда и о политичкој сарадњи Срба и Бугара. У последњој деценији прошлог века било је додира и веза између академских омладина. После студената мењала су посете и поједина културна удружења. За тим је 1906. године одржан у Софији југословенски конгрес. Видели смо већ да је било и политичке сарадње између две суседне државе (царински савез и балкански савез). Али при свем том за југословенску мисао на овој страни није било историјске подлоге. Одмах по досељењу на Балкан Бугари и Срби су се љуто завадили. Своје суседне односе решавали су већином мачем или топовима. Ми смо на једном месту раније окарактерисали природу и узрок ове вековне борбе. Но и поред свега тога било је Бугара који су сарађивали

на југословенској идеји. И за време светског рата налазило се међу Бугарима људи који су били противни братоубилачкој борби. Стамболијски није био усамљен. После рата он је са својим земљорадницима искрено настојавао да ступи у добре односе са краљевством Срба, Хрвата и Словенаца. „Политика споразума са Југославијом јесте политика бугарских сељака. Они су за том политиком ишли јуче, за њом иду данас, за њом ће ићи и сутра“, пише један бугарски сељак из околине Софије. Након револуције и његове мученичке погибије многобројни бугарски емигранти нашли су код нас леп пријем, као што су некад лепо били примљени у Бугарској емигранти из наше земље. Пред своју погибију блаженопочивши краљ измењао је посете са краљем Борисом. Тиме је започет нов период бољих односа. Одмах су почели додири књижених, културних и омладинских удружења и установа. Створене су Југословенско-бугарске лиге у Београду и Софији. Досадашњи политички потреси и промене нису измениле тај политички курс. Ова обнова веза, посета и добрих суседних односа показује да југословенска мисао није потпуно уништена ни на згариштима светског рата.

Што југословенска мисао није у новије доба ухватила дубљег корена међу Србима и Бугарима крива је у првом реду руска политика. Ослобођавајући Бугаре из турског ропства, царистичка Русија имала је пред очима своје циљеве а не потребе балканских Словена. С тим планом она је створила велику Бугарску (санстефанску) и тиме поново распирила и појачала средњевековно супарништво између два суседна народа. Аустрија је на ту ватру сипала уље у намери да ослаби Србију, како би је лакше прогутала и сварила, после чега дошао би ред на Бугарску. Али је неумитна историјска правда друкчије хтела. Аустро-Угарска сведена је на мору да више неће кројити капу балканским државама, а Југославија и Бугар-

ска наћи ће пут зближења, — једини пут у бољу и велику будућност. Ову истину осећају и прости људи. Један полуписмени Југословен који живи у иностранству изразио је ту мисао писцу ових редова просто али изразито: — „Још кад бисмо са Бугарима ухватили слогу, били бисмо сила“.

Говорећи о југословенској заједници Рачки на једном месту вели за Бугаре: — „О Бугарима за сад неће нам се о том поближе повести ријеч... Дао би Бог да, савладавши големе препоне, ступе у братско југословенско коло“. И нама изгледа да би још било прерано да се о том питању „поближе“ и мирно расправља, али се с пуно вере придружимо надама одличног историка и великог Југословена. На историјској вази бугарске и српске будућности претегнуће једног дана економске потребе и културни обзир над инацијском политиком и бесциљним осветољубљем.

„ЧУВАЈТЕ ЈУГОСЛАВИЈУ!“

Никад пунија реч није пала у тако трагичном тренутку ни од позваније личности.

Ако је истина да пред смрт муњевитом брзином прође кроз свест цео живот човеков, онда су речи које су последње слетеле са усана Краља Ујединитеља, биле израз онога што је највише лежало на његовом срцу, а нарочито биле урезане у његовој свести. Да сачува Југо-

славију, пошао је на пут на коме није сачувао себе. А да његов последњи напор и презирање смрти не би остали узалудни, он је на самртном часу прошапутао: — „Чувајте Југославију!“

Коме су ове узвишене речи биле упућене? По месту где су и према тренутку кад су изговорене, смело би се претпоставити да су биле упућене онима, којима је био дошао у госте. Али ми одбацујемо ту претпоставку, а примамо другу, то јест да су ове речи биле упућене нама.

Па и тад настаје двоумица, од кога да је чувамо: — од спољашњих непријатеља или од себе самих. Од спољашњих непријатеља, по себи се разуме. Вођ у победама и поразима, он је знао вредност својих ратника. Али владар, који је за Југославију уложио сав свој труд и за њу положио свој живот, мислио је управо на ову

другу опасност. Он је добро познавао своје поданике. У предсмртној визији продефиловали су пред њим сви држављани његове Југославије, и он им је упутио опрштајну реч: — „Чувајте Југославију!“

Сви ми знамо како ћемо је чувати кад она буде нападнута с поља. У то је био уверен и краљ на самрти. Али како ћемо је чувати изнутра и бранити од себе самих? Ту, изгледа, да би нам још дуго требала јака воља и несаломљива енергија најузвишенијег Југословена. Његов задњи узвик „Чувајте Југославију!“ утврђује нас у убеђењу да он у последњем часу још није био уверен у нашу способност да ћемо умети чувати ову велику тековину.

Треба признати да за овакву и оволику Југославију нисмо били довољно припремљени. Истина идеалисало се о ослобођењу и уједињењу целокупног југословенског подручја, али се остало само на идеалисању. Ничег стварног није било предвиђено ни припремљено. Зато 1918. год. нисмо имали људи дораслих ситуацији, као Чехословаци, чији је унутрашњи државни склоп много сложенији од нашег. То је најбоље знао витешки краљ, те нас умирући позива: — „Чувајте Југославију!“

Треба још нешто имати на уму: — Ни идеали нису увек били исти. Срби су вековима сањали о великој Србији. Из тога сна није их било лако пробудити. Хрвати су хиљаду година бранили своју самосталност и идеалисали о великој Хрватској. Тај неостварени идеал они и данас неуступно одржавају, не схватајући, као Срби, да је тај идеал *остварен* у Југославији у много већем обиму. Ни једни ни други, по закону инерције, не могу се лако ни одмах зауставити ни правац променити. Само јаки духови могли су смело говорити: — „Највећа је Велика Србија у Југославији, као што је и свака Велика Хрватска премалена према Југославији“.* Било је додуше иде-

* Из говора М. Драшковића у Загребу.

олога, као што смо видели, и за Југославију, и то не мало и не безначајних. Али и код њих су биле две нијансе. Једни су — уверени у моћ централних сила — ову југословенску заједницу замишљали у оквиру Аустро-Угарске са средиштем у Загребу, као новог, равноправног члана (триализам или федерализам). Други су опет рачунали да Србија и Црна Гора остваре то уједињење у слободној независној држави са средиштем у Београду. Те две идеологије косиле су се и судар би био и јачи и судбоноснији да непријатељ са запада није био пред вратима. Зближавање тих идеала није било извршено ни супротности изглађене пре коначног уједињења. Отуд и данас погађања, неспоразуми, трзавице, сукоби. Покојни краљ је то све знао, те је зато на његовим уснама вечито лебдело: — „Чувајте Југославију!“

И менталитети данашњих грађана Југославије стварали су се под различитим историјским, верским и економским приликама. Изменити све то одједном и упутити наше мисли и наше тежње новим правцем и новом циљу није посао лак, нити се он може обавити од данас до сутра. Наш велики владар био је неустрашими путник, који се на својим излетима није устручавао поразговарати се са сељаком и радником, са занатлијом и трговцем. Њему није измакло из вида ова разноврсност менталитета. Због тога је код њега вечито била жива мисао — „Чувајте Југославију!“

Ни удели наши у стварању Југославије нису били једнаки. Једни су се борили и гинули за Југославију, док су се други, силом околности, налазили с друге стране. Историјска фаталност тако је хтела. Неумесни би због тога били прекори, а глупа разметања. Не зна се чији је удео за стварање Југославије већи: или Словенаца, који у мору туђинаца очуваше име, језик и народност; или Хрвата, који хиљаду година жилаво бранише своја права и своју националност; или Срба, који у исполинској борби

одољеваху надмоћнијем непријатељу. Владар коме је била добро позната трагика југословенских племена морао је у својој трагедији спонтано наћи узвик, „Чувајте Југославију!“

Хрвати, па и Срби из монархије, страховали су, а можда и данас страхују од хегемоније (превласти) Србијанаца. Овај страх је неоправдан и уображен. Он више потиче из стицаја прилика но из стварних разлога. Ми смело тврдимо да је српска војска, прелазећи Дунав, Саву, и Дрину искрено и одушевљено носила слободу, љубав и једнакост. Сам Југословенски одбор у свом манифесту је то признао: — „Борба Србије и Црне Горе није освајачка борба за проширење граница“. Милорад Драшковић категорички одбија и помисао да би Срби хтели или желели хегемонију. „Србија није никад то била, није ни данас, и никад неће бити... У Србији није никад постављено питање о превласти, не само од уједињења, него ни за читав век њеног самосталног живота“. А Драшковићу се не може порећи познавање српског народа и прилика у Србији. Србин по природи својој није насилник ни завојевач. Срби су очували сву чистоту словенског демократизма. Они не трпе неправду, нити је чине. Било је очекивати у душевном стању у којем се тада налазио српски војник: го, бос, гладан, изнурен, одвојен од својих годинама, — било је очекивати великих чуда и покора. А шта су чинили српски војници? Одржавали су ред у заузетим крајевима и штитили имовину и животе онима којима су доносили слободу. Заробљени и интернирани официри и војници, у место да хитају својим кућама, пријављују се првим командама на које су наишли. Један такав одред заштитио је Љубљану од италијанског завојевања. Цео свет признао је то српским војницима као још једину, можда највећу врлину. Ако је и било каквих испада понеког избеумљеног или подивљалог појединца, било их је тако мало и тако безначајних да о томе није

смело бити ни говора. Они који би и за веће покорне чинили прекоре војницима који су пројурили поред својих кућа, невидевши своје миле и драге, требали су тих дана да завире у куће тих истих војника и виде како су изгледали старци, жене, деца, огњишта и имања у Шумадији. И страх од те уображене превласти као и сви неоправдани прекори били су познати првом југословенском владару, те је он чувао Југославију и с те стране, понекад на штету оних на чијем је челу ишао.

Потајна племенска суревњивост пребацује Србијанцима да су пограбили сва места по Југославији. Сем војничких часника ми никад нигде нисмо видели ту поплаву Србијанаца: ни у Загребу, ни у Љубљани, ни у Сплиту, ни у Сарајеву, ни у Новом Саду. И кад би неки залудник извео непотребну статистику по племенима и покрајинама, она би, по свој прилици, испала на штету оних којима се чине прекори. И у самим војничким редовима, као и по другим струкама, у колико пристижу нове генерације, распоређују се личности без икаквог обзира на племена и покрајине. И ако где има искључивости, она зацело није тамо где се на њу виче. Владаревом оку није измакла ни та суревњивост, те смо ми у праву кад мислимо да су његове речи, „Чувајте Југославију!“ упућене нама самима у намери да је чувамо од себе самих.

*

У дубокој и искреној жалости заветовао се цео југословенски народ да ће Југославију чувати. Млад и стар, сиромашан и богат, прост и учен, — сви без разлике прихватили су тај завет.

Од Сплита до Загреба, од Загреба до Београда, од Београда до Опленца, клечећи и гушећи се у сузама, свет је дочекивао и испраћао свог мртвог краља уздишући: „Чуваћемо Југославију“.

У Београду се неколико дана дању и ноћу тискала

непрегледна поворка да пред његовим ковчегом положи исти завет.

Они који то нису учинили тада, целу годину, па и данас, из дана у дан из свих крајева простране Југославије хитају да на прагу његове вечне куће положе или обнове заклетву: „Чуваћемо Југославију.“

Има много наде да ћемо је чувати и сачувати. Југословени су увек били верни осећању бола. Није само једно место остало „са пораза славно“. То је наш први велики национални бол. Толики искрени завети не могу остати без срећних последица.

Али од свих завета најлепши су завети омладине. На хиљаде најмлађих Словенаца полажу писмени завет својих младалачких срца да ће чувати Југославију. А целокупна универзитетска омладина из Београда, Загреба и Љубљане, из Скопља и Суботице слила се у један поклич: „Живела Југославија!“

Има Има много наде да ћемо Југославију чувати и сачувати.

ЈУГОСЛОВЕНСКИ ИДЕАЛИ

ЈУГОСЛОВЕНСКИ МЕНТАЛИТЕТ

Вековна жудња нашег народа остварена је. Имамо лепу и пространу Југославију. Темељи су јој дубоки и на најчвршћој подлози. Неимари су јој наши најбољи умови из прошлости и садашњости. Израђена је сопственим снагама. Сам Краљ Ујединитељ је то најизразитије рекао: — „Она — Југославија — је дело непрекидних напора, вековних народних живих сила, моралних и историјских тековина“. Уједињење је свршен чин, чији историјат и садашње стање су напред приказани. Последње странице посвећујемо будућности.

Историја не претсказује будућност, али може да јој одређује путеве. Према овим историковим* речима ми имамо из даље и ближе прошлости особито добрих путоказа од најпозванијих личности. Доситеј нам из дубине осамнаестог века довикује: — „Наш ће се народ само тако *одржати и подићи* до свог самосталног живота, ако се ослободи од наслеђених племенских, верских и локалних скучености.“ А Рачки непуно столеће доцније понавља скоро исту мисао: — „Кроз све нас треба да проструји сазнање да је само велика заједница рођене браће једина дорасла да се одупре и најтежим опасностима.“ На другом месту поручује нам опет исти научник: — „Ни Србима ни Хрватима нема трајне ни угледне будућности, ако се не здруже... Здрава политика упућивала би и Сло-

* Др. Вл. Ђоровић.

венце у исту свезу.“ Можда није далеко време кад ће „здрава политика“ упутити и четвртог члана у ову заједницу. Бугарски апостол потпуног југословенског уједињења Ал. Стамболијски, није узалуд посејао срећну мисао: — „Азъ несъмъ нито Србинъ нито Блгаринъ азъ съмъ Југославенинъ.“ Народни учитељ Васа Пелагић има исту мисао: — „Отаџбина Срба и Хрвата је једна, јер нас на то приморавају најбитнији интереси наши, ако смо у стању да некад што разумијемо.“ Велики поборник југословенске мисли, бискуп Штросмајер, саветује: — „У слози и љубави је наша будућност. Сваки паметније и речју и пером и делом за увек тако народу нашем приповједати има.“ „А наш народ је уман и добар, додао би М. Драшковић, разумеће и послушаће.“ Иван Кукуљевић говори 1884. год. уз бурно одобравање Сабора: — „Пошто нам је будућност једна, идеја мора да буде једна. И за ту идеју, ако Бог да, борићемо се заједно и увек ћемо се наћи на једном пољу.“ И после уједињења истиче исту мисао у часопису „Југославија“ (1914) Д. Круљ: — „Срби, Хрвати и Словени — *напосе* — не могу се ни одржати, а камо ли створити једну посебну културу“. Он ту мисао развија и даље: — „Да остваре своју културу, Срби, Хрвати и Словенци морају осигурати себи *барем* садањи простор и постати народ у смислу деветнаестог века.“ А на завршетку одлучно узвикује: — „Јединство је услов нашег опстанка, а услов јединства је *уједињење осећаја, интереса и идеала*.“ И велики дипломата и политичар, Јован Ристић, оптимистички је гледао у југословенску будућност: — „Народ који је родио Доситеја и Гаја, Рачког и Даничића, Штросмајера и Рајачића, Кнез Михаила и Јелачића, тај народ знаће попети се на висину, на којој ће престати да пушта своје најбоље синове у међусобну борбу, у којој се троши племенита снага, потребна за више заједничке задатке и велике народне интересе *који су истоветни*.“

Сви ти путокази и данас стоје на раскршћима на-

шег народног живота и показују праве путеве. Благо нама ако их умеднемо прочитати и разумети. Леп и потпун извод из свих тих историјских опомена дао је Др. Ђоровић у својој „Историји Југославије.“ — „Ми Југословени имамо пуно разлога да са поверењем гледамо у времена која долазе. Никад у нашој историји ми нисмо сви, као целина у својој слободној држави могли да решавамо о својој судбини. Своју снагу ми смо до сада расипали за друге или је трошили у тешкој борби за одбрану. Сва наша енергија ишла је до сад несразмерно више за самоодржање него за развој наших духовних вредности. Народ који је показао толику борбеност за чување свога права и свога места доћи ће несумњиво до свог правог израза. Да то буде што пре и са што мање потреса, зависи на првом месту од нас самих. Наш нараштај има пред очима изобиље убедљивих примера. Живот који настаје има да покаже вредност искуства и *свесну вољу** нашег народа да у заједничком напретку осигура своју срећу.“

Од овог нараштаја и нараштаја који настаје зависи како ће наша општа кућа бити напуњена и украшена, као и то какав ће живот бити у њој. Истина ми се унутра још не осећамо удобно, но то је пролазно осећање малог човека, који се из колибе одједном нашао у пространој палати, или из туђе у својој сопственој кући. Навикнућемо се већ. А будућност те опште куће зависи у првом реду од тога да ли ће племенски нагони бити јачи од опште југословенске мисли, — да ли ће претегнути ускогрудни и себични интереси или широки погледи на целину. Желимо ли да нам кућа буде пуна и напредна, морамо, одбацивши словенско проклетство, гајити љубав према заједници и развијати осећање за општу ствар. „Сва наша слобода и самосталност ништа нам не може помоћи, ако нам не пође за руком да постанемо једно

* Курзив је свуда наш.

политичко тијело у ком једно срце бије“, као да и данас однекуд чујем убедљиве и пророчанске речи родољубивог бискупа.

Рачки је још давно поставио питање: — „јесмо ли приправни и зрели?“ Стоји ли и данас то питање отворено? Нама изгледа да је сав наш народ, до најпростијег човека, толико свестан да разуме где су његови прави интереси. Разуме он врло добро Његошеву мисао: „Из грмена великога лаву трудно изаћ није, у великим народима генију се гњездо вије.“ Осећају и знају данас и прости и школовани да више не могу опстати мале државе. У Европи, додуше, има малих држава, али су оне: или у крају као Норвешка, Португалија, Грчка; или имају колоније, као Белгија, Холандија, Португалија; или су заштићене међународним уговором, као Швајцарска; или их одржава, до нагодбе, суревњивост великих сила, на пр. Аустрију. Али нимало није тешко увидети какве муке муче мале европске државице, нарочито оне које су на изложеним положајима. У првом међународном сукобу оне ће бити жртве и монета за подкусуивање. Ми смо имали доста малих држава и знамо како су оне прошле. Да су и Хрвати прошли кроз фазу своје мале Хрватске и мучили муке у којима су се гушили Србија и Црна Гора, и они би данас друкчије гледали на ову заједничку државу, која, и оволика колика је, још је увек мала и непотпуна. И ко би се данас интересовао слабим и безначајним државицама? Исто као у средњем веку, охоли великаши и себични политичари, који воле да буду „велике корњаче у малој бари“, а за које је народни геније изрекао проклетство. Исто као онда, само брже и неповратно, пропале би те државице, особито на брисаном простору на коме се ми налазимо. И ако ову мисао народ не схвати и не осети, крива ће бити интелигенција која га није довољно обавестила, а још кривљи политичари који га из себичних интереса заводе на странпутицу.

Народне невоље у прошлости доносила нам је наша историја, коју су стварали други, највећим делом непријатељи. Те невоље ми смо јуначки подносили и, Богу хвала, пребродили. Сад и ми учествујемо у стварању своје историје, па ако и у будућности будемо имали невоља, неће нам нико за то бити крив. Невоље се пак отклањају само великим историјским делима. Да таква дела народ узмогне чинити, треба га припремити и оспособити. Ето широког поља на коме нам ваља радити и у раду истрајати. „Нема ништа немогућно на овоме свету.“ Ј. Цвијић препоручује да тражимо нове путеве и негујемо људе који стварају. „Тако би југословенска целина добила национални живац.“ И Рачки упућује на такав рад „све разборитије синове југословенског народа којима је стало до тога да свој народ доведу на оно место које га иде по одлуци божје промисли.“ Тако се мислило, осећало, говорило и радило у доба великих људи.

Удео омладине у развоју југословенске мисли у прошлости био је особито значајан. Њој и у будућности припада иста, ако не и већа улога. — „Преко омладине небо осветљава путеве будућности“, вели Ј. Ристић, па додаје: — „Од ње ће народ слушати глас љубави и братства, глас препорођења и боље будућности.“ И заиста, кад се старији истроше у раду или посустану у борби, омладина је ту да попуни редове и појача национални фронт. Она је нека врста народне резерве. Само, да одговори том великом задатку, треба да буде радна, истрајна и родољубива. „Права љубав, каже Масарик, штити, приноси жртве и, што је главно, ради.“ Један други филозоф имао је обичај да каже: „Не замерам људима што мисле на ручак и вечеру, али им замерам кад мисле само на то.“ Ни ми не бисмо хтели да младежи чинимо прекоре што се забавља и воли спортове, него желимо да је упозоримо да у животу има још нешто сем хране и забаве, и да је то друго лепше, важније, и племенитије. Са тог

разлога не би смела да се истроши у спорту сва њена драгоценна енергија. А да би омладина могла бити истинска морална резерва, не би требала пре времена и без потребе да ступа у партијску борбу, а најмање да наседа личним и партизанским побудама. И неопростими грех чини према будућности ко год омладину увлачи у страначке размирице, јер ова у даном моменту треба да наступи непристрасно и без предрасуда. Не мислимо овим да омладина не треба да прати јавни живот. Сасвим на против. Само држимо да она не треба да се партијски опредељује пре времена.

Међу разним групама омладине соколима припада историјска улога, коју су они делимично извршили, коју и данас врше, а коју ће са својим младим старешином на челу имати да изврше у будућности за остварење потпуне југословенске мисли. „Соколска идеја је одсјај опште југословенске идеје, — идеје зближења, сабирања и уједињења свих јужних Словена у тежњи ка одржавању и стицању политичке, економске и културне моћи.“

Али није довољно, то смо већ видели, да југословенске идеале носе појединци, ма како велики, ни покрети, ма како снажни, ни организације, ма како чврсте.“ Мало је да се њима одушевљава омладина ма колико родољубива; мало је да за њих воде борбу поједине странке, не знам како јаке. „Само цео народ може водити Југославију њеном Богом одређеном циљу.“ Народном јединству мора да тежи цео народ. Оно је завештање толиких генерација. Оно је највеће опште добро, које мора бити уздигнуто изнад свих партија и партизанских погађања.

Један део југословенске мисли је остварен. Оно што је некад и најсмелијима изгледало недостижно постало је стварност. Три племена су уједињена. Ипак зато ова мисао не сме заостати на по пута. Иза формалног уједињења долази стварно јединство, — *јединство осећаја, интереса и идеала*, — или стварање једног тијела у коме

једно срце бије. На овом другом делу југословенске мисли активно се ради — или треба да се ради — на свим странама. Рад у том правцу захтева се од целокупног народа. Да би пак цео народ могао сарађивати, потребно је да буде упознат са овом спасоносном мишљу. А да се у раду не би малаксало и изгубила вера у успех, мора се имати на уму да духовно јединство није посао ни лак ни брз. Као што је у природним наукама за стварање кристалних облика потребно време, простор и мир, исто тако су и нама потребни простор, мир и време, да се створи југословенско грађанство. Простора имамо, а уз то је југословенска градина пројектована тако да може бити знатно проширена. Довољно смо јаки да очувамо мир и с поља и изнутра. Срећне спољашње везе дају још више изгледа за потребни мир. Време ће већ учинити своје. Заједнички живот, заједнички напори, заједничке патње и страдања, заједничке наде и успеси створиће исти менталитет, створиће југословенски народ. А стварању тог менталитета највише ће користити узајамно познавање и мешање. У војсци се то добро спроводи. Исто тако треба поступити и у другим гранама државног и народног живота. Тога ради добро би било увести обавезно кружење чиновништва, као што се то ради у Швајцарској. И то кружење не сме се сматрати као казна или прогоњење.

За међуплеменско зближавање и сливање у једну југословенску душу необично је важно да се отклони све што раздваја и што потсећа на злокобну прошлост. Треба изједначити све што се без штете може изједначити: календар и празнике пре свега. За преживеле и конзервативне та изједначења били би потреси, али се за њих не ради и не живи, већ за нове генерације, које ће се кроз две-три деценије чудити и смејати нашим заблудама.

Актуелна питања и садашње тешкоће решава државна управа преко својих органа. Ми не улазимо у ту област. Напомињемо само оно што би народном духов-

ном јединству користило и убрзало његов ток. Брзо, једнако и праведно поступање у отправања јавних послова много ће допринети сливању разнородних историјских елемената и разних менталитета. Исто тако политичке грађанске слободе нарочито ће успешно деловати да сви грађани заволе Југославију. Ми старији још се живо сећамо с каквим се одушевљењем ишло у рат 1912. и 1914. године, и с каквим се пожртвовањем подносиле надчовечанске муке. То је био плод грађанске свести и грађанских слобода. Шумадијском делу народа нарочито тешко пада губитак тих слобода. Он то приписује племенским тешкоћама и због тога гунђа против уједињења. Али он и ту жртву подноси за сређивање државе, коју он воли. Ако и остали делови Југославије воле државу и желе политичке слободе, — у што ми не сумњамо — нека са своје стране допринесу све што могу да се оне што скорије потпуно поврате. — А оне ће се повратити чим нестане покрајинских тешкоћа и племенских неспоразума. Тако ћемо постепено завоleti Југославију као што смо некад волели Србију, Хрватску и Словенију. Не престајући да волимо ове, као нешто блиско, ми ћемо истодобно гајити исту љубав и за пространу и снажну отаџбину Југославију. Кад то постигнемо, а желети је да то буде што пре, будућност нам је осигурана. Сваки Италијан, ма из које покрајине био, подједнако воли своју Италију; сви Французи, стопљени из великог броја посве различитих језика и три расе, подједнако се поносе својом Француском; сви Немци, који се у разговору понекад неће разумети, жртвоваће се као један за своју Немачку. Они имају осећање националне части и народног поноса. И ми сви морамо исто тако волети своју Југославију, исто тако њом се поносити, за њу се исто тако жртвовати. Тако ће лепи суд, Југославија, добити још лепшу садржину, Југословенски народ. Као што се неколико река сливају и чине велику пловну реку, не губећи ни своје име ни

свој значај, тако се неколико суседних покрајина спајају у једну државну целину, а неколико сродних племена у једну националну целину. Ништа покрајинско ни племенско нити се губи, нити треба да се губи. То свакако нико нити мисли, нити жели.

А кад и тај идеал буде достигнут, на видуку ће се указати други. Народни живот не сме остати без идеала. У таком би случају настала празнина у којој би народни брод тонуо као аероплан у ваздушној празнини. Један од идеала ближе будућности, *уједињење Југословена у целини*, од Црног до Јадранског Мора, наговештен је већ у прошлости. Велики поборник мира, блаженопочивши краљ Александар, и његов сусед и сродник, краљ Борис, означили су му пут у садашњости. Будућност ће и њега постепено привести у дело. „Нема ништа немогућно,“ да још једном поновимо речи Ал. Стамболијског. „Идеал је жива снага и покретачка сила.“ И тек тада отвориће се изгледи и могућности за велика дела. Највеће и најлепше дело била би изградња оргиналне југословенске културе, — „културе, која ће бити изграђена од заједничких југословенских делова, а украшена индивидуалним детаљима појединих племена.“ У историји цивилизације наш лист још је празан. У средњем веку Југословени су били на путу да прихвате јелинску културу у своје руке. Цар Симеун и цар Душан заносили су се надама да замене трулу Византију својим младим државама. Неимарство и сликарство већ су били настањени у нашој средини. Многобројне народне умотворине међу којима јединствене народне песме и приповетке, речито потврђују да би и друге гране умне делатности: наука, књижевност, као и све врсте уметности, нашле међу јужним Словенима плодно земљиште. И да турска најезда није збрисала разједињене јужне Словене, обнова наука и уметност ишла би преко њих. Али што није било може бити. — Ми смо народ који настаје и своју историску улогу имамо тек да одиграмо.

Да закључимо Штросмајеровим речима: „Будућност нашег народа је само у југословенској мисли.“ Ту мисао дефинисао је невероватно лепо и потпуно др. Новак: — „Југословенска мисао је збир свесних и несвесних тежњи, појединачних и здружених сила духовних и физичких. У основи јој је биолошка сродност пренета с колена на колена крвљу и језиком.“

УЛОГА ОМЛАДИНЕ У РАЗВОЈУ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ МИСЛИ

Омладина је плод средине из које пониче. Она је у неку руку барометар друштвеног живота. По њој старији нараштаји могу ценити каквим су плодом уродили њихови напори и њихова стремљења. Али се често догађа да и омладина врши свој утицај на средину у којој живи и ради. Некад јачи некад слабији, тај утицај је нарочито велики код младих народа и у новим државама. Млади људи, одлазећи на науке у културне центре старих држава и просвећених народа, упознавају се са новим тековинама науке и цивилизације, па по повратку благотворно утичу на средину из које су изникли. Многи покрети и тековине долазили су и нама тим путем. У току прошлог века било је неколико омладинских покрета, који су знатно упливисали на ток културног и политичког живота у нашем народу. Стара је истина да омладина има осећања и љубави за нове идеје, слободу, равноправност и братство. Та осећања не остају никад без утицаја.

Природно је што је и у развоју југословенске мисли удео омладине био врло велики. И ако сама идеја није поникла у младим главама, млади су је јаче осетили, први прихватили и најодлучније пропагирани. Студенти на страни имали су у том погледу преимућство над својим друговима у домовини. Зближени туђином, српски, хрватски, словеначки и бугарски студенти, тако рећи, опипљиво осећају колико су блиски једни другима. С тога они

јединство јаче осећају и доследније спроводе. Тако је југословенска мисао, мада домаћа биљка, добијала из ових редова своје највеће апостоле. И сам велики Југословен, Штросмајер, формирао је свој идеал као омладинац у Бечу. И многи други наши велики људи створили су још као ђаци своју југословенску идеологију и остали јој верни целог свог живота.

Под утицајем омладинских покрета и буђења народне свести у целој Европи оснивају се и код нас ђачке и омладинске дружине. Има их по свим већим местима и школама. И не само у чисто југословенским областима, него и по другим местима куд је југословенска младеж одлазила на науку, оснивају се ове националне ђачке дружине. Говорити о свима у једном предавању преко радија немогуће је. Ограничавамо се само на најважније, на оне чији је утицај несумњиво оставио трага у животу југословенских племена, а на посе у развоју југословенске мисли.

Једна од најстаријих таквих дружина, „Илирски клуб“, основан је 1827. г. у Грацу. У клубу има Хрвата, Срба и Словенаца. И ако на буршевској основи овај клуб развија врло живу литерарну и националну акцију. Његови чланови упознају се са Вуковим идејама и народним песмама. Тако је зачет покрет, који је, с Гајем на челу а под илирским именом, извео корениту реформу језика, препородио хрватску књижевност, а југословенској мисли дао снажан замах и одлучан правац. Илирски покрет достигао је своју кулминацију за време мађарске буне, када су под његовим утицајем омладинци ступали у борбене редове.

Незахвалност Аустрије и појачано мађарско родољубље позивало је на окуп, на рад и на зближавање све Југословене, а омладину на првом месту. И одиста ничу у другој половини XIX века многобројне ђачке дружине на дому и у иностранству. Па и ако увек не врше велики

уплив на прилике, а оне озбиљно спремају будућа покољења и избацују на површину народне вође.

Међу тим многобројним друштвима постојале су редовне и блиске везе. Дружина српске младежи на београдским лицеју била је у вези, чак у некој врсти тајног савеза, са сличним ђачким дружинама у Пешти, Пожуну и Сегедину. Добри узајамни односи нису се ограничавали само на дружине једног племена, већ су се често одржавале добре везе и међу дружинама разних племена. У том погледу предњачиле су дружине у Бечу. Бечка српска Зора стоји у блиским везама са хрватским студентима и има међу својим члановима и Хрвата. Она је у добрим односима и са Бугарима, међу којима такође има и чланова Зоре. Ова је 1858. г намеравала да организује у Бечу југословенски конгрес, али у томе није успела. Карактеристично је само име, „Младо јединеније“, једне од старијих ђачких дружина у Сегедину, из чијих редова је изникао и Јован Суботић.

Омладински полет ишао је и даље, до панславистичких манифестација. Чешка дружина „Влтава“, словачка „Морава“, украјинска „Сич“, пољачка „Околија“, српска „Зора“ хрватска „Велебит“ и словеначка „Сава“ образују у Бечу „Словенски савез“. Нешто слично видимо и у Женеви, где Чеси, Пољаци, Руси, Срби, Хрвати и други Словени имају „Cercle de Slaves réunis.* Исто тако постоји „Словенски скуп“ у Цириху. Занимљиво је поменути данас, кад се воде разговори међу дунавским државама, једно друштво из 1914 и 15. г. у Паризу, претечу in ovo (у зачетку) Мале антанте. У том скромном друштву „Union danoubienne“** има Бугара, Срба и Румуна.

Врло рано појавила се мисао о организовању ових растурених снага у једну велику и добро организовану

* Круг удружених Словена.

** Дунавско јединство.

целину. Српски део омладине први приводи ову замисао у дело. Још 1864. г. покушала је пештанска „Преодница“ да изврши уједињење свих српских ђачких дружина. Две године доцније успела је да то изведе бечка Зора. На омладинској скупштини у Новом Саду, „глави политичке хидре југословенства“, (како га је назвао Бах,) оснива се „Уједињена српска омладина.“ У почетку то је организација искључиво ђачких дружина. Но у току времена у њу ступају, поред гимназијалаца и студената, млади људи свих сталежа: адвокати, професори, учитељи, лекари, па и млађи трговци и занатлије. Уз то у Омладину улазе певачка и гимнастичка друштва. Најзад у њој видимо и старије људе који се осећају млади духом и слободни мишљу. Тако је Уједињена српска омладина изгубила карактер ђачког друштва. Али за нашу тему остаје увек важна чињеница да је из школских клупа потекао покрет за који Скерлић каже да је један од најважнијих и најинтересантнијих тренутака у новом животу српског народа. Он снажним потезима оцртава значај тог омладинског покрета: — „Све што се одликовало у политици и књижевности нашој од 1860. па за тридесет година, сви знатнији људи нашег старијег нараштаја, и с оне и с ове стране Саве и Дунава, прошли су кроз омладинске дружине и њихове скупштине.“ Он набраја, међу осталима, Јована Суботића, Св. Милетића, Јевр. Грујића, Ст. Бошковића, Мих. Пол. Десанчића, Ст. Новаковића, Св. Марковића; а од песника и књижевника: Змаја, Јакшића, Костића, Каћанског, Шапчанина и друге.

Ма да је то било удружење српске омладине и имало карактер и идеале српске, Уједињена српска омладина није ни најмање била ускогруда и искључива. Њена чувена резолуција из 1867. г. имала је чист и потпун југословенски карактер. На њеним скупштинама учествују преко делегата или шаљу поздраве слична омладинска друштва осталих југословенских племена. На београдској омладинској скуп-

штини присутан је делегат хрватске народне странке, која је већ одавно била изгубила младишко обележје. На истој скупштини поред Љубена Каравелова, било је присутно и неколико бугарских хајдука у свом горском оделу. Бугарски емигранти из Румуније писмено су поздравили скупштину. Наводимо три прве тачке из резолуције те скупштине, да би непобитно утврдили југословенско расположење Уједињене српске омладине:

I Скупштина сматра браћу Хрвате за чланове Уједињене српске омладине, као што би се и Срби сматрали члановима омладине хрватске.

II Скупштина излази у сусрет браћи из Бугарске, отвара им врата и даје реч на српским скупштинама, као што би и Срби имали на бугарским.

III Тако мислимо и за браћу Словенце.

Из јужне Угарске раширио се омладински покрет по свим српским крајевима; па и у иностранству, где год је било Срба ђака. На београдском лицеју образује се „Дружина српске младежи.“ Њене седнице постају „патриотски скупови на које долазе београдски родољуби и слободњаци.“ Ту су се васпитали доцнији управљачи и државници кнежевине и краљевине, који су Србију препородили и уздигли на ступањ савремене државе. Да поменемо само Ј. Ристића.

Овај покрет пренео се и на Црну Гору, где се образују омладински одбори, растурају омладински листови и књиге и патриотски прогласи. Пригодом крштења црногорског престолонаследника створена је револуционарна организација, чији су дописници Л. Костић за Војводину, М. Кујунџић за Србију, и Машо Врбица за Црну Гору.

Није само српска омладина била активна и утицајна. На све стране било је кретања и делања. Југословенска мисао била је у тој акцији изразитија и доследније спровођена но код Уједињене српске омладине. Омладински покрет био је нарочито јак и значајан пред крај прошлог

века. Буђење је пошло из Прага, пренело се у Беч, а нарочито се разбуктало у Хрватској, особито у Загребу. Пробуђена омладина иступа у једном нарочито мучном тренутку, кад се српске заставе бацају под ноге. И док непријатељ ликује пред инсценираним сукобима, једна група омладинаца спаљује мађарску заставу пред Јелачићевим спомеником. Педесет окривљених младића, са Ст. Радићем и песником Видрићем на челу, смело признају дело и стојички подносе тамницу. Њихови слободни другови за то време увиђају где је зло и откуд прети опасност, те скрећу акцију на ту страну. Омладина и српска и хрватска схвата да у тако тешким приликама не сме остати скрштених руку. Она ступа у акцију, и у односима Хрвата и Срба настаје нагао и срећан преокрет.

На двогодишњем помену Фр. Рачком појављују се српски омладинци. Изненађење је велико и пријатно. Први корак није остао усамљен. Одмах после неколико дана на прослави седамдесетогодишњице Св. Милетића (22. фебруара 1896.) учествује многобројна делегација хрватске омладине. Лед је пробијен, ствара се уједињена хрватска и српска омладина. Њој се одмах придружила великошколска омладина из Београда. Покрет пробуђених и уједињених шири се по целом словенском југу.

Напори уједињене омладине уперени су у првом реду против племенске нетрпељивости. Омладина објављује рат шовинизму ма откуд он долазио. Загребачка свеучилишна омладина исповеда да су Хрвати и Срби један народ. Млади Ст. Радић пише: — „Посвемашње народно јединство је наш идеал. . . . Наша народна душа је једна.“ Он се не задржава само на јединству Срба и Хрвата, већ надодаје, да ће се тако уједињеном народу придружити на западу Словенци, а на истоку Бугари. Овако држање омладине благотворно утиче на старије, који су услед непријатељских сплетака и немилих појава већ били изгубили веру у југословенску будућност. Наро-

чито је похвалан њен напор да српски идеал измири са хрватским. И ако се успело, и у колико се успело да се од та два идеала створи трећи, лепши и већи, заслуга је за то пробуђене и уједињене омладине.

Омладина у Далмацији ближа је Италији и под јачим упливом карбонарства, па је њен национални дух пуно смелији и борбенији. „Почесмо малим, пише „Напредњак“, гласило шибеничког омладинског друштва, али радимо за велику ствар. . . . „Наши идеали и последњи акт је народно уједињење.“ Лист најдоследније заступа идеју народног јединства оба дела нашег народа. Будућност је дала за право тим младим идеалистима, њихови напори уродили су плодом. Хрватско-српска коалиција, чији су чланови припремили и лично учествовали у крајњем извођењу југословенског уједињења, дело је уједињене омладине. То је њен највећи и најлепши успех.

Говорећи о омладини, Скерлић закључује да је Хрватско-српска коалиција последњи успех омладине. Налазимо да је ово мишљење у неколико претерано. И ако су народни и политички послови прешли у јаче и позваније руке, омладина је увек радила, борила се и жртвовала кад су то прилике захтевале. Побратимство је наставило традиције своје лицејске претходнице, „Дружине српске младежи“, која се још 1847. г. заветовала да ће се неслоге као најгорег и највећег народног зла у узамним односима, садашњим и будућим, најбрижљивије чувати.“ Из Побратимства је у доба његовог цветања изишло једно коло бораца за грађанске слободе и народна права. Временом се у њега увукло партизанство и одвело на странпутицу једну идеалну и чисто академску дружину. Па и при свем том оно је све до светског рата и уједињења окупљало и водило београдску омладину.

У нестално и немирно доба у почетку овог века омладина је истакнуто национална, најпре уско племенски, а одмах за тим широко југословенски. Омладинци око

„Словенског југа“ водили су акцију и постигли успех, који се не сме превидети кад је реч о раду и утицају омладине. Њихова активност развијала се у клубу и листу „Словенски југ“, основаном 1904. г. за пропаганду југословенског јединства.

Док је уједињена омладина тражила пута и начина да српски и хрватски идеал слије у један, дотле су београдски студенти успешно радили на зближењу српске и бугарске омладине, а преко ових на зближењу бугарског и српског народа.

Исто тако и црногорски студенти воде оштру борбу против сепаратизма. Својом брошуром „Ријеч“ заталасали су духове у Црној Гори, изазвали општу пажњу у јавности, а у Београду, Загребу, Сарајеву и Новом Саду наишли на симпатије. Својим пак држањем пред судом учинили су силан утисак на судије, као и на самог књаза.

У првој деценији XX века омладина је постала нестрпељива и револуционарна. Њен поклич „Нек мре ко хоће да живи!“ треба овако разумети: — Нек мре ко жели да његов народ живи. Омладински национални понос био је у толикој мери пробуђен да и мање изазивање од Фердинандових маневара изазвало би заверу, чији исход знамо. Па и ако се не може тврдити да је „Млада Босна“ изазвала светски рат, а она га је зацело убрзала, давши му ближи повод.

Догађало се нарочито у почетку, да су ђачке дружине осниване ради весеља и провода. Не замеримо им за то! Треба и младости дати што је њено. Али ни такве дружине нису се ограничавале само на лумповање. Оне су у великој већини осниване из потребе личног усавршавања и допуњавања школског образовања, а понајвише из националних побуда. Да би пак млади могли будити народну свест, било је потребно да сами познају своју земљу, свој народ, његову прошлост, књижевност и народне умотворине. Поред тога они се вежбају у стилу

и језику и сами кушају своју снагу: певају, пишу и критикују. За тим остављају себе и прелазе на озбиљнији рад, национално буђење и просвећивање простог света, што је најлепши део омладинских програма. Али омладина иде и преко тога и прихвата се једног чисто социјалног задатка. Млади људи иду по селима и црквеним саборима, поучавају сељаке, закљичу их да не пију, држе предавања, скупљају претплату, растурају добре књиге, и на све могуће начине подижу културни ниво средине. У том циљу они не само што пишу по тадашњим листовима и часописима, већ имају и своје листове, своје брошуре, своје алманахе, своје књиге.

Све ово још не излази из делокруга и могућности омладинског рада. Међутим омладина се ни ту не зауставља, него ступа на чисто политичко поље, где понекад, као што смо видели, повлачи за собом и старије. „У бечкој Зори и београдском Побратимству ствара се нови политички живот“, пише Скерлић. А познато је да су прве политичке странке поникле из омладинских покрета: народна у Хрватској, из илирског; либерална у Србији, из Уједињене омладине. Па и преко тога омладина је сматрала да је позвана за нешто још више. Она је једно време озбиљно мислила да је њој пало у део да изврши крупно дело ослобођења и уједињења.

Сневати и идеалисати право је омладине. „Такви напори, чак кад и не уроде плодом, знак су напретка. Они су израз животне енергије, културне активности и способности за усавршавање једног народа. „Човеково је да врши своју дужност без обзира хоће ли својим очима видети плод својих напора и жртава.“ Неуспех није грех.

Омладина је и у народним кризама и страдањима давала свој данак у крви. У мађарској буни она узима учешћа у борбеним редовима. Четници, српски као и бугарски, регрутују се понајвише из редова омладине, врло често из школских клупа. За време ратова и југосло-

венске Голготе она је подносила муке и давала жртве, „знајући шта даје и зашто их даје.“ (Ракић). Бачки батаљони и млади регрути били су жито које је у светском рату покошено пре времена. Па и ако није свакад постизала своје тежње, она је увек постављала питања и чинила прве кораке. Њени напори нису пропадали. Они су били припрема за већи рад на ослобођењу и уједињењу.

Да развије оволику делатност и постигне видне успехе, омладина има да захвали нарочито срећним околностима. Пре свега средина у којој је она живела и радила била је културно ниска, те јој је она могла импновати. Затим друштво је рад омладине волело, тражило и одзивало се њеним позивима. Седнице ђачких дружина радо су посећивали и старији. Познате су скоро другарске везе између словачког родољуба Љ. Штура и омладине у Пожуну, Јана Колара у Пешти, и В. Караџића у Бечу. У Београду је тај присни однос још шири. Почасни чланови лицејске младежи су сви угледни старији и млађи људи. „Благодетели су богати грађани. Преставници власти посећују скупштине. Преседник Совјета, Стојан Симић, „слогом и напретком учеће се младежи тронут“, даје прилог од 500 гроша. Вучић пружа младежи новчану помоћ, а једном приликом присуствовао је седници, на којој су нападани неки његови поступци. Он и сви богати и угледни преставници београдске чаршије примали су лицејце у својим оцаклијама. Сви велики људи и све водеће личности тих времена воле омладину и цене њене напоре. „Преко омладине небо осветљава путеве будућности, вели Ј. Ристић. Од ње ће народ слушати глас љубави и браства, глас препорођења и боље будућности.“ По Штротсмајеру свеучилишна младеж треба да постане она умна и морална база, за којом свака племенита душа тежити мора. Словенац Разлаг поздравља пробуђену и уједињену омладину: „Сила твоја душевна јесте млада, крепка, непокварена.“ Михаило, митрополит Србије, пише уједињеној српско-хр-

ватској омладини:... „Ова ваша слога, ваша братска љубав утешиће сву браћу и ван ваше домовине. Утешиће и нас старце, који гледамо у вама узданицу народа својега, па нас обузима милина што вас видимо збратимљене.“ А Нодило јој даје овакав комплимент: „Ви, нараштај бољи од старијега, спорове рјешавате племенитим надахнућем врелога срца.“ У таквим приликама и под тим условима није било тешко радити и успевати.

Ако је историја учитељица живота, садашња југословенска омладина има из чега и чему да се поучи. Пред њом су велики задаци у садашњости и широки видници у будућности. Пошто би то била тема за ново предавање, да на заршетку кажемо још ово. У данашње мучно доба омладина не сме остати по страни и скрштених руку. Она треба да има на уму да се нема шта очекивати од старијих, васпитаних у другим традицијама, с различитим менталитетима, скалупљених у својим партизанским интересима. За остварење народних идеала све наде полагају се на омладину, идеалну, родољубиву и радну. Никад није сувишно, а за ову прилику поготову, наводити речи ауторитета као што је седи чехословачки филозоф и државник Масарик: — „Права љубав штити, приноси жртве и, што је главно, *ради*.“ У нашој младој држави све очекује радне руке. У њој нема ничега престарелог што би било за рушење. А да би омладина могла бити покретач у израђивању свега онога што од ње очекује нова држава и млади народ, треба да се припреми и радом оспособи за ту велику и деликатну мисију. Још је жив омладиниски песник и идеалиста, који би и данас као некада могао кликнути:

„Дижите се из чаме, младалачке душе!
„На посао свести за народну ствар!
„Нек не плаши срце рад мучан и дуг!“

Т У М А Ч

А

Авари — изумрли азијски народ монголске расе.

Адрија — У поезији се тако назива Јадранско Море.

азъ (бугарски) — ја.

Азбука — Писменица, скуп свих слова (писмена) у једном језику, по прва два слова азъ(а) и буки(б).

Академија — Друштво књижевника, научника или уметника; неке школе носе назив *академија*.

Академски — Који припада академији. *Академским* грађанима радо се називају студенти.

Актуелан — О коме се говори, на чему се ради.

Акција — Радња, утицај једног лица или тела на друго, деловање у једном правцу,

Алах — Бог код муслимана.

Алманах — годишњак.

Анализа — Поступак при изучавању, кад се полази од сложенога ка простоме, рашчлањавајући и описујући саставне делове. Супротно *синтеза*.

Анексија — Присаједињење неке области, државе другој већој и јачој држави.

Аноним — Непознат писац.

Антијугословенски — *Анти* = против, према томе противјугословенски.

Антологија — Књига у којој је прикупљено све или пробрано најбоље из једне врсте књижевности. У *антологији* југословенске мисли од др. В. Новака прикупљена је и сређена обимна грађа за историју југословенске мисли.

Апостол — *Апостоли* су Христови ученици, који су једини имали

право да проповедају Христову науку. Апостол је према томе свако лице које пожртвовано проповеда неку идеју.

Апсолутна већина — више но све друге странке укупно, или више но сви остали кандидати заједно.

Асимилирати — Претопити, изједначити са собом.

Атентат — убиство, покушај убиства.

Атила — Хунски владар и војсковођа из петог века. (Види Хуни).

Б

База — основа, подножје, темељ.

Балкански ратови — вођени су 1912 и 13. год. Први између Турске с једне стране и балканских држава с друге стране. Други између Бугарске с једне и Србије, Грчке и Румуније с друге стране.

Балкански савез — образовале су Бугарска, Грчка, Србија и Црна Гора, 1912. године. Циљ му је био ослобођење хришћана од турског јарма.

Бан — Назив владара у Босни у средњем веку; назив царско-краљевског заступника у Хрватској; данас управни чиновник који стоји на челу бановине.

Барометар — физичка справа за мерење ваздушног притиска, служи за претсказивање времена.

Барчић Еразмо — рођен на Ријеци (1830–1913.), политичар и велики борац за народно јединство.

Бах — аустријски министар, творца апсолутизма 1849 и бирократског *Баховог* система.

Берлински конгрес — одржан у Берлину 1878. г. на ком су прет-

ставници Русије, Немачке, Енгле-ске, Француске, Аустро-Угарске, Италије и Турске донели закључке: о оснивању Кнежевине Бугарске, о стварању засебне области Источне Румелије, Србије и Црне Горе, као и окупације Босне и Херцеговине.

Биологија — Наука о живим бићима: човеку, животињама и биљкама.

Биолошки — који припада биологији.

Бјеловар — варош у Савској бановини.

Бискуп — високи чин у католичкој цркви, чему би код православних одговарали владика или митрополит.

Благо — новац; некада стока и остали иметак.

Благотетели (застарела реч) — добротвори.

Богумилска јерес. — Хришћанска секта која се најпре појавила у Бугарској (IX век), отуд прешла у Немањину државу, а одавде протерани склонили су се богомили (бабуни, или патарени) у Босну. Б. Ј. пореклом из азије одбацује Стари завет, иконе, сјај и раскош хришћ. цркве, црквене великодостојнике, брак, ратове и т. д.

Бодин — У Зети је у XI веку Војислав покушао да створи државу и основао династију Војислављевића, међу којима је краљ Бодин био најмоћнији.

Борис — бугарски цар из IX века, оснивач бугарске моћи на Балкану и претеча цара Симеуна.

Боде — (словеначки) — буде.

Босна — загорска област Балканског полуострва. У XIV веку значајна самостална држава. Назив по реци Босни.

Босфор (мореуз) — раздваја Европу и Азију, а спаја Црно и Мраморно Море.

Бошковић Стојан — (1833—1908.) историк и политичар.

Брегалница — река у вардарској бановини, лева притока Вардара, на којој се 1913. водила *брегалничка* битка између Бугара и Срба.

Брошура — мала неповезана књига повремениог значаја и у специјалној намери написана, обично напад или одбрана у политици, књижевности или науци.

Буенос-Ајрас — престоница Аргентине (државе у Јужној Америци преко милион становника.

Бурш — лумп, весељак. *Буршевска* основа, — у намери да се проведе и веселе.

В

Барвари — Дивљи народи, без писмености и културе. У Европи су у старом веку сви народи били варвари сем Јелина (Грка) и Римљана. Данас у Европи нема варвара, а у свету их је све мање и мање.

Век — stoleће, време од сто година. *Стари век* — од почетка историје до пада западног римског царства (крај IV века). *Средњи век* — од краја IV века до пада Цариграда 1453. г. *Нови век* — од половине XV века до данас. *Веком просвећености* назива се XVIII век, јер се у њему право на писменост и образовање признаје свакоме а не само повлашћеним и богатим.

Велебит — 1. Планина у Савској бановини. 2. Хрватска ђачка дружина у Бечу.

Велика сеоба народа — Навала монголских народа из Азије изазвала је кретање и померање многих европских народа у V веку после Христа. То комешање названо је у историји велика сеоба народа.

Венеција — Види Млетци.

Видрић (1875—1909) — песник, омладинац револуционар.

Византија — Огромно римско царство поделило се ради лакше управе на западно и источно римско царство. Источни део назват

је *Византија* по главном граду Бизанту (доцније Константинополь, код нас Цариград, код Турака Стамбол).

Витезовић Павао Ритер — научник и песник, родоначелник хрватског национализма, рођен у горњем приморју (1682—1713).

Влтава — Река у Чешкој; име дружине чешких студената.

Водник Валентин (1758—1819) — свештеник, професор, директор гимназије, инспектор словеначких школа, велики обожавацац Француза.

Војводина — Банат, Бачка и Барања, доцније и Срем, чине Војводину.

Војна Крајина — посебна војна и управна област основана у XVI веку ради одбране аустријске границе од турских настрадаја. Хрватска Војна крајина, од Сења на мору до ушћа Уне у Саву, и славонска Војна крајина од Саве до Драве.

Браз Станко (1810—1815) — песник, критичар, скупљач народних словеначких песама и мелодија, представник илиризма међу Словенцима, писао српско-хрватским језиком штокавског наречја.

Врховац Максимилијан др. (1752—1827) — бискуп, највећа просветитељска личност XVIII века међу Хрватима, као Доситеј међу Србима.

Вуковић Влатко — босански војвода бана Твртка (XIV век); у народним песмама помиње се под именом *Владета* војвода; с Босанцима притекао у помоћ кнезу Лазару на Косову.

Вулкан — Унутрашњост наше земље је усијана. Понегде та усијана течна маса избија на површину кроз отворе (кратере). Та природна појава назива се *вулкан*.

Г

Гај Људевит (1809—1872) — политичар и књижевник, оснивач илир-

ског покрета и један од твораца препорода у хрватској књижевности, неуморни радник за културно и политичко јединство Југословена под илирским именом, он је и међу оснивачима народне странке у Хрватској.

Гарашанин Илија (1812—1974) — политичар и државник, министар и председник владе. По његовом „Нацртанију“ (нацрту). Србија је требала да ради на стварању једне велике југословенске државе.

Географски — који припада *географији* (земљопис = наука о земљи и опне земље).

Генерација — покољење, нараштај. *Данашња генерација*, — ми. *Идућа генерација* — они који долазе после нас.

Геније — највећи ступањ људске способности; човек обдарен таквом способношћу.

Глагољани — католици који су у црквеним обредима и књигама задржали глаголицу. Зову их старокатолици зато што су се првобитно сви католици служили овом азбуком.

Глаголица — прво писмено (азбука). Глаголицу су саставили словенски апостоли Тирило и Методије према грчким писменима.

Голгота — брег на ком је разпет Христос. Он је свој крст носио до врха брега, знојио се, посртао и падао. Отуд Голгота означава највеће, последње, самртне муке.

Грмен — честа, честар.

Гундулић Иван — највећи дубровачки песник (XVII век) написао више песничких дела, међу којима је највеће и најзначајније „Осман“. У овом делу је приказана борба између хришћана и Турака.

Грујић Јеврем (1826—1895) — политичар и књижевник, оснивач Дружине младежи српске на лицеју, председник чувене Омладинске скупштине 1867 и оснивач либералне странке у Србији.

Д

- Далекосежни** — који иду далеко просторно и временски.
- Даничић Буро** (1825 - 1881) — филолог, поборник Вукових идеја, секретар Југословенске академије, уредник великог академијског речника.
- Дарданели** — мореуз који спаја Мраморно и Јеђејско Море (делови Средоземног Мора).
- Движење** (Застарела) реч — кретање.
- Делегат** — изасланик, заступник већег броја људи.
- Деликатан** — 1. фини, тежак (посао); 2. Њежан слабуњав (човек).
- Демократ** — приврженик, заштитник народних права.
- Демократија** (долази од грчке речи *demos* = народ) — владавина у којој народ има суверну власт.
- Демократски** — који припада демократији, или поступа демократски.
- Детаљ** — део, појединост.
- Дефинисати** — одредити, описати.
- Деценија** — десет година.
- Дијалект** — наречје. Наш језик има три дијалекта: *штокавски*, *кајкавски* и *чакавски*. Ова подела потиче према изговору старословенске речи *што*: *што*, *кај*, *ча*. Шта радиш? Кај делаш? Ча дилаш? Штокавски говоре сви Срби и велика величина Хрвата; кајкавски говоре мали део Хрвата и Словенци; а чакавски се врло мало чује на острвима и обали Јадранског мора. Наш језик има и три говора (поддијалекта): источни, јужни и западни. Ово потиче од тројаке замене старословенског гласа љ: — *е* (екавски или источни), *је* или *ије* (јекавски или јужни), *и* (икавски или западни говор). На пр. дете, дијете, дите; дело, дјело, дило.
- Динамичан** — покретан.
- Династија** — владалачка породица с правом наслеђа престола.
- Дипломата** — 1. чиновник који се бави дипломатским пословима; 2. вешт, умешан, окретан човек.

Дипломација — отправљање спољашњих послова неке државе, спољашња политика; скуп отправника спољашњих послова (дипломата).

Директни — непосредни, управни без скретања или заустављања. **Директни** преговори (без трећег). **Директна** погодба (без посредника). **Директан** пут (најкраћи и без задржавања).

Добруца — Област на десној страни Дунава у углу између овога и Црног Мора, припада Румунији, према чему је и она балканска држава.

Drang nach Osten — продирање на исток, — позната аустријска и у опште немачка историска тежња.

Дон — велика река јужне Русије, улива се у Азовско море (део Црног Мора).

Драшковић Милорад — рођен у Полому (округ руднички), 1872. погинуо у Делиницама (савска бановина), политичар, народни посланик, министар, привредник, државник и један од твораца Југославије. Његов енергичан наступ, обзнана, сузбио је код нас комунизам.

Дружина српске младежи — друштво ученика лицеја у Београду.

Дуализам — облик државе састављен из два дела (народа, племена) тако да сваки део има посебно уређење само су им неке установе заједничке (на пр. владар, финансије, војска, спољашњи послови).

Душан силни — цар српски из XIV века, који је као и бугарски цар Симеун имао план да заузме Цариград и замени трулу Византију својом државом.

Б

Ђаково — град у Славонији, седиште ђаковачког бискупа.

Ђаковачка катедрала — црква у Ђакову, задужбина бискупа Штросмајера.

Е

Егоист — саможив, себичан човек.

Егоистичан — који живи само за себе и не води рачуна ни о ком и ни о чему ван своје личности.

Економ — 1. који се бави економијом, произвођач, привредник; 2. човек који уме да распореди и искористи своја добра; 3. штедиша, задовољан с малим.

Економија — 1. наука о газдинству; 2. само газдинство; 3. уштеда; 4. вештина у располагању са имовином.

Економски — који припада економији или се односи на њу.

Елементарна (снага) — стихијска, којој се ништа не може одупрети. **Елементарну** снагу имају вода, ватра, олуја, вулкани и т. д.

Енергија — снага која покреће.

Енергичан — предузимљив, пун полета, снажан.

Енциклопедија — скуп целокупног знања, све науке.

Емигранти — људи који су отишли из своје земље, већином из политичких разлога или због какве кривице.

Ера — почетак бројања година. Рођење Христово је почетак бројања година за хришћане, — то је хришћанска, наша *ера*. Стари народи и друге вере имају сваки своју *еру*.

Етнографски — који се односи на етнографију (наука која проучава и описује разне народе).

Ж

Жерајић Богдан (1886—1910) — први револуционарни националиста у Босни и Херцеговини.

Жерјав — словеначки родољуб и политичар, поборник југословенског уједињења у чијем извођењу је имао активног учешћа.

З

Заблуда — нетачно обавештење, што је погрешно научено.

Задар — варош у Далмацији коју

су приграбили Италијани као и Ријеку.

Закарпатски — с оне стране Карпата.

Звонимир — 1. хрв. краљ из XI века, погинуо на сабору код Книна (Далмација); 2. Јов. Суботић написао је драму „Краљ Звонимир“.

Зелени кадар — пред крај светског рата, кад је Аустро-Угарска видно почела да малаксава, војници су напуштали фронт и команде и одлазили у гору.

Зета — река, десна притока Мораче. По овој реци називала се некад пространа приморска област око Бојане, Скадарског Језера и њихових притока. Скадар је био главни град „Зете“.

Змај — Нека замишљена (у бајкама) животиња, која је могла и да лети. „Змај“ шаљиви и сатирични лист (Види Јовановић Јован — Змај).

Зона — дугачак а узан појас.

Зора — вишегодишње друштво српских студената у Бечу.

И

Иваниш (Хорват Иван) — бан маџарски, подизао буну у Славонији (XIV век).

Идеал — нешто савршено, крајњи узвишени циљ ком се тежи. Чим је један идеал достигнут он то престаје бити, а на његово место долази други нови идеал.

Идеално — савршено, без мане и замерке.

Идеализам — особина, склоност идеалисања.

Идеалисање — мишљење на идеал и подешавање свог рада у том смеру.

Идеалиста — човек пун идеала, који тежи идеалном.

Идеја — појам, замисао, план.

Идеолог — човек који износи, заступа и шири неку идеју. **Идеологија** југословенске мисли су људи који су ту мисао покретали, ширили, заступали и бранили.

Идеологија — наука о идејама; кад

се мисли крећу око једне идеје, увек у истом правцу.

Илири — староседеоци у западном делу Балканског полуострва. Њихови потомци су Арнаути (Албанези, Арбанаси). Љ. Гај, његови помагачи и њихове присталице усвојили су име *Илири* као заједнички назив за све јужне Словене.

Илиризам — тако се назива у историји и књижевности Гајев покрет. **Илирска Матица** основана 1839. — Књижевно друштво за неговање народног језика и књижевности. Касније (1874) назвата је Хрватска матица.

Илица — чувена бања близу Сарајева.

Импонвати — уливати поштовање.

Индивидуа — особа, лице.

Индивидуалан — који припада једном лицу, засебан.

Индивидуализам — тежња за одвојеношћу: сваки за себе и о себе.

Инерција — општа особина свих тела да задрже положај или стање у коме се налазе; лењивост. Због *инерције* тело у покрету тежи да се и даље креће, а тело у миру тежи да остане у том стању. При вожњи на колима лако се опажа и један и други случај.

Инсцениран — намештен, удешен, подметнут.

Интелигенција — разум, способност разумевања и расуђивања.

Интерниран — круг кретања ограничен на уже место, често само на једну зграду, за време рата у огради од бодљикаве жице.

Интиман — присан; што лежи на срцу, у души, а не саопштава се.

Иронија — увредљиво исмевање и ругање. *Иронијом* се казује једно, а мисли се сасвим друго. *Иронијом* се шибају мане појединаца и друштва.

Исполинска борба — превелика и неравна борба.

Историја — наука о прошлости рода људског. Дели се на историју старог, средњег и новог века. (Види век.)

Историја Југославије — капитално дело историка др. Влад. Ђоровића.

Историјат — кратак историјски преглед, приказ.

Источно питање — је питање опстанка Турака у Европи и наслеђа њихових земаља. У ужем и правом смислу питање Цариграда и мореуза (Дарданела и Босфора).

Истра — полуострво (полуоток) у северном делу Јадранског Мора, са претежно словенским становништвом, после светског рата припало Италији.

Ј

Јадран — скраћено место Јадранско Море.

Једрене — варош у југоисточном делу Балканског Полуострва, ослобођена од Турака у првом балкан. рату, поново им је предата у другом.

Јакшић Ђура — познати велики српски песник, књижевник и сликар, рођен у Банату (1832.—1878.).

Јелачић Јосип гроф — бан Хрватске, највећи и најлепша фигура Хрватске историје.

Јерес — верско учење које црква не признаје.

Јовановић Јован-Змај — велики и плодни српски песник и књижевник рођен у Н. Саду (1833—1904). Као дечији песник познат је под именом Чика-Јова. Уређивао је сатирични лист „Змај“ те му је отуда остао тај надимак.

Југословенски одбор — Неколико људи из разних југословенских крајева саставили су за време рата у иностранству *Југословенски одбор* за упознавање странака са тежњама Југословена и сузбијање антијугословенске политике.

К

Казалиште — позориште.

Казамат — тамница, завод за издржавање осуде.

Кајмакчалан — највећи врх планине Нице (2521 м.), где је српска и

савезничка војска извршила побој солунског фронта 1918 год.

Каравелов Љубен — бугарски политичар, књижевник и велики родољуб.

Капитулирати — признати се побеђеним, предати се.

Караџић Стефановић Вук — (1787—1864), рођен у Јадру (дунав. бан.) а умро у Бечу, скупљач народних умотворина, борац за народни језик, писац прве граматике и првог речника, историк, сарадник и саветник кнеза Милоша, реформатор црквено-словенске азбуке, радник на духовном и књижевном јединству.

Карбонари — тајно политичко револуционарно друштво, чији је циљ био ослобођење и уједињење Италије.

Карбонарство — што потсећа на карбонаре.

Каријера — тркачка стаза, ток службовања, политички рад.

Карпати — високе планине између средње и источне Европе. Хомољске планине у источној Србији су огранци Карпата.

Качић Миошић Андрија — рођен у горњој Далмацији (1704—1760), научник и песник, писац дела Разговор угодни народа словинског. (Види ову реч.)

Каћански Стеван Владислав (1830—1900) — патриотски песник.

Каурин (турска реч) — човек друге вере, неверник.

Книћанин Петровић Стева — из Кнића код Крагујевца (1806—1855) од простог човека постао високи државни доглавник и војвода, у мађарској буни водио добровољце из Србије.

Коалиција — привремено удружење две или више странака.

Колар Јан — словачки родољуб из XIX века, велики пријатељ и заштитник омладине, апостол словенске духовне узајамности.

Комплимент — поздрав, похвала.

Комуникације — веза између раз-

них делова света, предела или крајева. У комуникације спадају: сувоземни путеви, железничке пруге, пловне реке, канали, мора, ваздушне линије итд.

Конгрес — скуп у великом броју научника, политичара, државних преставника или ма каквих јавних радника.

Константин Филозоф — учени калуђер из XV века, пореклом Бугарин. Живео за време деспота Стевана Лазаревића у манастиру Манасији.

Конзервативан — који чува и брани старо и противи се новинама. У политици значи назадан.

Контуре — нејасни облици, који се више наслућују но што се виде.

Конференција — скуп мањег обима ради обавештења и договора.

Корошец Антун др. — рођен у Штајерској 1872, политичар, народни посланик, министар и председник владе, словеначки народни борац против германизације, председник Словеначког клуба, а за време светског рата Југословенског клуба у бечком парламенту, један од извршитеља југословенског уједињења.

Костић Лаза — рођен у Бачкој (1841—1910), песник, и драмски писац.

Копитар — Словеначки научник велики слависта (научник који проучава историју и језике Словена), пријатељ и заштитник В. Ст. Караџића.

Коцељ — словенски владар у Паноњији из IX века.

Крек Јанез др. (1865—1917) — велики словеначки политичар, творца данашњег словеначког нараштаја.

Криза — опасан положај или тренутак. *Криза* неке болести — кад се решава између живота и смрти; економска *криза*, — оскудица новца и других добара, ниске цене, немање рада, застој у трговини, сиромаштво итд.

Кристали — лепи правилни облици неких минерала, постају из раствора.

Кристалан — који има облик кристала, провидан, чист.

Кристалисање — стварање, постајање кристала.

Круљ Душан — омладинац националиста, родом Херцеговац.

Крушевац — варош у Моравској бановини, у средњем веку престоница цара Лазара.

Крфски пакт — споразум постигнут на Крфу (Острво крај Грчке).

Куен Хедервари Драгутин — мађарски гроф, озлоглашени бан хрватски.

Кујунџић Милан Абердар — песник и политичар рођен у Београду (1842—1893).

Кукуљевић Санџински Иван — песник, плодан писац, велики политичар, један од главних препородитеља и вођа народног покрета. Он је одржао први говор у Хрватском Сабору на народном језику за чију се употребу сав залагао.

Кулминација — врхунац, највиши степен.

Култура — У културу спадају науке, уметности и све што је с њима у вези, као и све што је род људски открио или измислио за усавршавање своје и свог живота.

Културни народи су они који се баве културом и имају културних тековина: религију, писменост, школе, науке, уметности и т. д. и т. д.

Културна друштва баве се свим оним што усавршава и оплемењава род људски.

Курелац Фран (1811—1874) — политичар, родољуб, поборник југословенског зближења, познавалац свих словенских језика, Вуков секретар, скупљач Хрватских народних песама.

Курс — вредност (променљива) новца страног код нас и нашег у иностранству; политички правац.

Л

Лагер (код нас *логор*) — место где станује војска.

Латини — (Види Романи).

Латиница — писмо (азбука) којим су се служили Латини (једно старо племе у Италији). *Латиницу* су наметнули нашем народу папе из Рима.

Легија — војна и ратна јединица у римско доба. Странци добровољни војници у некој земљи.

Летопис — књига у којој су приказани догађаји по реду из године у годину.

Летописци — писци који пишу *летописе*.

Ликовати — радовати се, веселити се.

Лирски (долази од речи *лира* — инструмент за свирање, уз који су се певале песме) — осећајни.

Лицеј — гимназија, нека врста више школе. Од лицеја је у Београду постала Велике школе, а од ове Универзитет.

Локални — месни, обласни.

Љ

Људевит Посавски — кнез посавски из почетка IX века, први окупио око себе све јужне словене за борбу против Франака.

М

Мађари (Чује се и Маџари) или Угри народ монголског финске расе.

Мађарска или угарска — држава на средњем Дунаву.

Мађарска буна — Године 1848 проширила се револуција из Француске по целој Европи. У Аустрији и у нашем народу та револуција позната је под именом М. Б. Док су се пробужени Мађари борили против Аустрије и Немаца за своју слободу и своју народност, дотле су немилосрдно угњетавали друге народе, нарочито Словене и Румуне. Видећи најближу опасност од мађарских националиста и шови-

ниста, Хрвати и Срби стали су уз Аустрију и дигли се против мађара.

Мажуранић Иван (1814—1890) — песник и књижевник, бан хрватски. Његов спев „Смрт Смаил-аге Ченгића“ је најлепши у српско-хрватској књижевности.

Марица — Велика река у Бугарској, извире на Балканским планинама а улива се у Јејејско Море.

Марковић Светозар — књижевник и политичар, творац реализма (практичан правац) код нас, претеча радикалне странке у Србији. (1846—1875).

Масарик Тома — чехословачки родољуб, политичар, научник и филозоф, творац нове Чехословачке државе, вишегодишњи председник републике, велики пријатељ Југословена и бранилац окривљених у Фридриховом процесу.

Менталитет стварају васпитање, интереси, осећање, жеље. То је начин мишљења и осећања једног човека, једне класе, једног народа, једне вере, читавог покољења у датом моменту. *Менталитет* трговаца разликује се од *менталитета* чиновника. *Менталитет* данашње омладине посве је друкчији но код некадашње. Оштро је издвојен *менталитет* Јевреја међу народима.

Методије — Види „Словенски апостоли“.

Милетић Светозар др. (1826—1901) политичар, вођ српског народа у Војводини, популарна личност која се и данас пева у песми.

Мисија — привремена и одређена улога појединца или неке групе.

Михаило — митрополит београдски од 1859—1898.

Михановић Антун (1796—1861) — песник, књижевник, дипломата, први борац (пре илиризма) против латинског језика, писац хрватске химне „Лијепа наша домовино“.

Млада Босна — револуционарни покрет у Босни и Херцеговини после окупације 1908 г.

Минерали — сви тврди неоргански састојци земљине коре.

Министар — некада значило слуга, а данас највише личности, чланови владе, преставници у страним државама.

Млетци — Венеција — италијанска варош у северозападном углу Јадранског Мора. У средњем веку Млетци су од града били постали моћна држава која је водила врло живу трговину по Јадранском и Средоземном Мору. Далматинска острва као и обала са својим градовима припадали су неко време Млетцима.

Монархија — облик државе кад је на њеном челу монарх (владар): жупан, кнез, краљ, деспот, цар итд.

Морава — 1. река (у Чехословачкој лева притока Дунава, а у Србији десна). 2. Дружина словачке младежи у Бечу.

Моравска — област око реке Мораве у Словачкој. У IX веку створио је моравски кнез Ратислав велику и снажну државу. Он затражи из Византије људе који ће његовим поданицима проповедати Христову веру на словенском језику. Византијски цар пошаље им браћу Тирила и Методија. (Види „Словенски апостоли“.

Мухамед — творац муслиманске (мухамеданске) вере, пророк (крај VI и почетак VII века). Мухамеданци броје по њему године као хришћани по Христу.

Мухамеданци или муслимани — присталица Мухамедове вере.

Н

Нагон — Оно што је човеку или животињи урођено од природе или наслеђено од предака. По *нагону* птице се селе из једног краја у други.

Нација — народ, пук. Неки праве разлику између речи „*нација*“ и „*народ*“, према чему би прво означавало цео народ, а друго само ниже слојеве, у смислу прост свет, маса.

Национални — народни (који припада целом народу).

Негативан — одречан, супротан.

Непријатељ са запада — Мисли се на Италијане, који су 1918 г. заузели обалу Јадрана и надирали дубље у Југословенске земље. По склопљеним уговорима о миру припала им је Горица, Истра, нека острва, Ријека и Задар.

Нијанса — разне врсте једне боје; мала оступања у мишљењу, мање разлике.

Николић Милан — млади научник, писац књиге Срби и Хрвати.

Новаковић Стојан — научник, просветни радник, политичар, вишеструки министар и председник владе у најкритичнијим данима Србије, шеф напредне странке. Рођен у Шапцу (1842 - 1915).

Новак Виктор др. — историк и професор београдског универзитета, писац поред осталих научних радова и „Антологије југословенске мисли. (Види „Антологија“).

Нодило Натко — историк и политичар, рођен у Сплиту 1834, доследни заступник идеје јединства Срба и Хрвата.

О

Обрадовић Доситеј (1743 - 1811) — књижевник, народни просветитељ, претеча Вуков, културно и национално будио српски народ; први јасно и тачно изразио југословенску мисао.

Овације — триумф, буран и одушевљен поздрав упућен неком.

Одора (застарело) — одећа, одело.

Окупаторка — држава која врши окупацију.

Окупација — привремено заузимање неке области или целе државе у неком нарочитом циљу, направи ради завођења реда.

Окупирати — заузети, посетити.

Опозиција — супротност између две ствари, два мишљења; Сметње које се чине већини; скуп лица која су супротног мишљења.

Орбини Мавро — историчар из друге половине XVI века.

Орган — *Органи* су саставни делови неког *органског тела*. *Органска тела* су биљке, животиње и човек. Органима се називају помоћници и млађи неког старешине.

Организација — уређење, склоп, састав.

Оргинал — први напи. ани примерак са ког су преписани други (копије).

Оргиналан — нов, какав не постоји, који није рађен по угледу на другог.

Османлијска кола — турска кола. Турке називају Османлијама по Осману (XIV век) оснивачу турске моћи.

Оџак (турска реч) — димњак, огњиште.

Оџаклија — део куће где је огњиште; цела кућа. *Оџаклије* су некад биле у Београду оно што су данас палате.

П

Павелић Анте др. — рођен у Лици 1869, лекар, политичар, потпредседник Народног већа у Загребу, један од твораца југословенског уједињења.

Павловић Тодор (1804 - 1854) књижевник, уредник Летописа Српске матице.

Пакт — сагласност, споразум: Крфски пакт.

Панонска низија — равница око средњег Дунава и његових притока Тисе, Драве и Саве. Некад је ту било Панонско Море.

Панонци — становници панонске низије.

Панславистички покрет — свесловенски, покрет за културну и духовну заједницу Словена.

Патријархално доба — долази од речи патријарх = старац, старешина; данас старешина православне цркве. *Патријархално доба* је време кад управља најстарији било у

породици, или племену, или држави.

Пелагић Васа — проповедник социјализма, писац „Народног учитеља“, књиге за прост свет, где су изнети сви народски лекови и начин лечења.

Пашић Никола (1845—1926) политичар, вођ радикалне странке, државник, многоструки министар и председник владе, борац за грађанске слободе и народна права. Један од твораца Југославије.

Период — део времена, неколико година, неколико векова.

Позориште — казалиште.

Предрасуда — кад се нешто уобрази и сматра да друкчије не може бити; кад се нешто унапред сматра као тачно или погрешно.

Преодница — име српске ђачке дружине у пешти (1861).

Препород — словенски лист излазио у Љубљани.

Прерадовић Петар (1818—1872) — највећи песник илиризма, оличени родољуб, песник љубави, слоге и јединства.

Пијемонт — област у Италији, око које су се окупиле и ујединиле све остале италијанске области. Према томе „*пијемонтом*“ се назива свака област, која има задаћу да око себе прикупи и уједини. „*Пијемонт*“ — лист који је излазио пред светски рат и пропагирао уједињење свих јужних Словена.

Поборник — који се бори за неку идеју.

Побратимство — дружина великошколске, адоцније универзитетске омладине у Београду. Повремено часопис те дружине.

Поезија — песништво, песме.

Пожун — град у јужној Мађарској.

Полит Десанчић Михаило др. — политичар, научник, народни борац, рођен у Новом Саду (1833—1920).

Политика — долази од грчке речи „*полис*“ — град, варош. Према томе политика значи управљање градом, општином. У току времена

град се проширио у државу, те сад политика значи управљање државом.

Попечитељ (застарела реч) — министар. *Попечитељство* — министарство.

Популаран — кога цео народ (populus) познаје, воли и цени.

Популарисати југословенску мисао — учинити да је цео народ упозна, разуме и заволи.

Популарност — добар глас у народу.

Посвемашње уједињење — потпуно, у целини.

Пропагатор — онај који шири и намеће неку идеју мишљење или убеђење. У партијској борби радије се употребљава реч агитатор (покретач).

Пропагирати — ширити, наметати.

Процес — развој догађаја; судски процес — парница, суђење, расправа.

Р

Раваница — манастир један у предрадној Србији, други у Фрушкој Гори (Врдник).

Радић Стјепан (1871—1929) — политичар и јавни радник, слободоумни омладински борац и поборник потпуног уједињења јужних Словена. Политичке и страначке борбе измениле су га и ставиле на чело хрватског покрета.

Разговор угодни народа словинског — најбоље и врло популарно дело А. Качића Миошића (Види Качић). Прва и највише читана југословенска књига која је имала врло много издања латиницом и ћирилицом.

Разлаг Радосав — словеначки књижевник и песник.

Рајић Јован (1726—1801) — писац историје Бугара, Срба, Хрвата и Словенаца, рођен у Карловцима.

Рајачић Јосиф (1785—1861) — патријарх карловачки у време мађарске буне.

Растислав — моравски кнез из IX века који је затражио из Византи-

је проповеднике да преведу његов народ у хришћанство. (Види Словенски апостоли).

Раух Павао — по злу познати бан хрватски, за чије је време извршена анексија Босне и Херцеговине, била велеиздајничка партица и Фридрихов процес.

Рачки Фрањо др. (1828—1894) — велики научник, најбољи историк међу Југословенима, родољуб, пријатељ и сарадник Штросмајеров. Сав се посветио Академији и одбијао сва почасна места ради ње. *Рачки* је југословенску мисао поставио на научну основу.

Рашка — загорска област око реке *Рашке* (зетска бановина). *Рашки* жупани у IX веку покушали су да створе независну државу. И немањинска држава звала се у почетку *Рашка*.

Реакција — деловање у супротном правцу, повратно, одбојно дејство. У политичком животу *реакција* је назиднавање, повратак у старо стање. *Реакције* југословенске мисли су сви напори да се ова мисао заустави и уништи.

Револуција — насилна промена, која често изазива проливање крви и грађанске ратове.

Револуционаран — који прибегава крајњим средствима.

Редакција — уредништво (редакција неког листа); сви уредници; опрема, уређивање.

Регент — онај који отправља владарску власт. Краљ Петар, стар и болестан, предао је вршење краљевске власти престолонаследнику, који се од тад називао *регент* Александар.

Резолуција — одлука неког скупа, збора или политичке странке.

Релативна већина — више од сваког другог појединачно али мање но сви остали укупно.

Религија — вера.

Република — некад значило држава у опште. Данас значи држава

којој на челу стоји изабрани председник.

Реформа (forma = облик) — ново, други облик.

Реформација — покрет Мартина Лутера (XVI век) да се преуреди и поправи (реформише) католичка црква. Покрет је имао успеха у северним земљама Европе и створио протестанску цркву. Овај верски покрет продро је и у југословенске земље.

Ријека — варош на обали горњег Јадрана. Уговором о миру Ријека са залеђем постала је самостална слободна државица. Италијански песник Дануџијо извршио је препад и Ријека је уједињена са Италијом.

Ријечка резолуција (1905) донета на Ријечи на састанку хрватских странака сем франковаца, клерикалаца и радићеваца. Плод те резолуције (одлуке) је Хрватско-Српска коалиција.

Рим — данас престоница Италије. У старо време то је био мали град на Тибру (река у Италији) који се постепено развијао, ширио и створио највећу државу на свету. Становници су се звали Римљани, а језик латински.

Ристић Јован (1831—1899) историчар, политичар, вођ либералне странке, државник, краљевски намесник у два маха.

Романи — поромањени (примили језик и име римско) други народи. Народне песме називају их Латинима.

Романтично — необично, невероватно, ретко, чак немогућно. Супротно је *реално* — што је могућно, обично, свакидашње.

Руђанин Јосип (1821 - 1878) — композитор (који је саставио) хрватске химне „Лепега наша домовино“.

Рвѝ или *рвѝ* — Овај корен речи имамо у речима грбина (кичма, леђа), хрбат (планински грбен). Филолог М. Николић изводи од овог корена оба имена, и Србин и Хр-

ват, као и назив планине Карпата. По њему смо и ми тражили порекло и значење ових назива. (Види стр. 7)

С

Сава — највећа југо словенска река која целим током тече кроз нашу земљу. На њој су сва три наша културна центра: Љубљана, Загреб и Београд. „Сава“ друштво словеначких студечата у Бечу.

Само — словенски владар VII века у Чехословачкој и Панонији. У састав његове државе улазили су и северни крајеви југословенских земаља.

Самоотлучба (словеначки) — самоопредељење.

Самуило — у X веку покушао и неко време успео да оснује самосталну државу око Вардара и Дрима. Престоница му је била у Преспи на Преспанском Језеру.

Санстефански мир — закључен између Русије и Турске 1878. г. у Сан Стефану, селу недалеко од Цариграда. Тим миром ослобођени су Бугари и створена велика Бугарска чије су границе ишле до Шар-Планине. Овим је Русија хтела да има ослонац на Балканском Полуострву за решење источног питања. Берлински конгрес изменио је закључке овог мира.

Светска Револуција — капитално дело Масариково о светском рату, преведено и на српски.

Свеучилиште — универзитет, висока школа, где се све учи.

Сензација — осећање, јак изненадан утисак, оно о чему се много говори и расправља.

Сепаратизам — одвојеност, одвајање.

Сепаратистички — који тежи за одвајањем и воли да буде засебан.

Симеун — бугарски цар из IX века, највећи и најмоћнији владалац бугарски. Његов велики сан, као и Душанов, био је да освоји и уништи трулу Византију.

Симић Стојан (1790 - 1852) — политичар и претседник попечитељства (министарства), рођ. у Срему.

Симпатије — благонаклоност, осећање, одобравање.

Синтеза — поступак при ком се од појединости, делова, ствара целина. И ово наше делце је један такав покушај. Супротни поступак је анализа (Види ову реч).

Ситуација — стање, положај.

Сич — омладинско украјинско друштво у Бечу.

Скерлић Јован др. — (1877—1914) — књижевник, историк и критичар, професор универзитета и народни посланик, борбен и плодан писац и велики поборник југословенске мисли.

Сливница — село у Бугарској близу Софије, где је српска војска претрпела пораз 1885.

Словенац — политички дневни лист, излази у Љубљани.

Словенски апостоли — су браћа Тирило и Методије, грци из Солуна, који су знали словенски језик. Тако су названи што су попут Христових апостола проповедали хришћанство међу Словенима. Створили су прву словенску азбуку-глаголицу-превели потребне црквене књиге на словенски језик и саставили прву словенску службу. Живели и радили у IX в.

Словински (језик, народ, земља) — тако су дубровачки и далматински песници и писци називали све јужне Словене, дајући им на тај начин једно заједничко име.

Словенски Југ — политички недељни лист за пропаганду југословенског јединства излазио с прекидима од 1904 до 1912.

Смодлака — политичар, национални радник и угледни члан Хрватско-српске коалиције.

Спознаје — увиђа, разуме, осећа.

Спонтано — ненамерно, нехотице, само од себе.

Стамболијски Александар — бугарски државник, претседник вла-

де, вођ бугарске земљорадничке странке, велики пријатељ Југословена.

Статистика — изношење у бројевима.

Станојевић Станоје др. — историк, професор Универзитета, уредник Народне енциклопедије.

Стил — начин писања; изглед и распоред грађевине.

Старчевић Анте др. (1823 — 1896) — политичар, дугогодишњи члан Хрватског Сабора, у младости одушевљени Илир и Југословен, доцније се преобразио у искључивог хрватског родољуба.

Стојички — јуначки, без роптања и малаксавања.

Столеће (сто лета) — Види век.

Стремљење — оно чему се тежи, циљеви, жеље за успехом.

Студент — ученик универзитета (свеучилишта).

Суботић Јован др. (1817—1886) — књижевник, политичар, песник и драмски писац.

Суверена (држава) — независна, самостална, која отправља своје државне послове самостално и слободно. *Суверен* — самостални владар.

Сугестија — уплив, постицај. *Сугестијом* се постиже да слабији извршују вољу јаких.

Суревњивост — није исто што и *завист*. Ова не трпи да други има какво добро, док *суревњивост* настоји да дође до истог добра.

Съмъ, несъмъ (бугарски) — јесам, нисам.

Т

Тактика — 1. војничка и ратна вештина; 2. начин помоћу ког се жељи постићи неки успех.

Татари варварско племе које је пустошило југословенске земље у XIII веку.

Твртко — босански бан (владар) из XIV века, који је био у добрим односима са кнезом Лазаром и помагао му на Косову.

Текелија Сава — велики српски родољуб, из чијег је завештања основан „*Текелијанум*“, завод за издржавање српских студената у Пешти.

Текст — оно што је написано, садржина, редови у књизи.

Територија — земљиште, предели, области.

Тиса (гроф) — Мађарски претседник владе у време објаве светског рата и доцније.

Ткалчић Иван (1840—1905) — научник, историк Загреба, велики родољуб и непоколебљиви Југословен.

Томислав — први хрватски краљ (IX век). За његове владе Хрватска је имала врло простране границе.

Тон — подизање или спуштање гласа; начин изражавања или писања.

Традиција — предање; поступање онако како су радили наши стари. *Традицијом* се чувају и преносе разни обичаји с колена на колена.

Трагедија — несрећа, зао удес; позоришни комад са жалосним завршетком.

Трагика — зла коб, што се не може избећи.

Трагичан — кобан, несрећан.

Трачани — изумрли староседеоци у источном делу Балканског полуострва.

Триализам — савез од три племена, народа, државе.

Тронут — узбуђен, дирнут (пријатно).

Турци — азијски народ монголске расе, досељавају се у Малу Азију, где покоре многе народе и створе огромну царевину која се простира у три дела света: Азији, Африци и Европи. У XVII веку допиру до Беча, а од тада опадају. Данас у Европи имају само Цариград с малим залеђем. Често се погрешно говори и пише Турци место муслимани.

Ђ

Ђирилица — Ученици Ђирила и Методија преправили су и упростили прво словенско писмо (глаголицу) и назвали га ђирилицом.

Ђирило — Види Словенски апостоли.

Ђоровић Владимир Др. — историк и професор београдског универзитета, писац Историје Југославије из које су узети многи подаци за нашу књигу.

У

Угри — Види Мађари.

Универзитет — свеучилиште, висока школа, велика школа.

Утопија — немогућност, што се не може остварити.

Ф

Федерализам — Више малих држава улазе у састав једне велике државе задржавајући нека своја посебна уређења.

Филолог — научник који се бави филологијом, изучава живе и изумрле језике.

Филологија — наука о језику.

Формулисати (од forma = облик) — дати облик.

Формалан — по облику, а не и по садржини.

Фридјунг — професор бечког универзитета.

Фридјунгов Процес — изазван је намерно или из необавештености писањем професора Фридјунга. Окривљени су чланови српско-хрватске коалиције и србијанска влада. На суду је доказана невиност окривљених, за које се особито заузимао Масарик.

Франци — претци данашњих Француза. Северозападни део данашње Југославије припадао је неко време *франачкој* држави. Име *Фрушке* Горе потиче из тог доба.

Фронт — борбена линија.

Х

Хегемонија — превласт. У федеративној (сложеној) држави често се догађа да један народ приграби за себе сва права, као што су чинили Немци у Аустрији и Мађари у Угарској.

Хеј трубачу! — хорска песма пуна полета, композиција (састав) Ј. Маринковића, први пут певана у Обилићу, певачкој дружини београдских великошколаца.

Хидра (грчка реч) — значи вода. Према томе и аждаја, змија, ала.

Хорват Павле — загребачки бискуп (XIV. в.).

Хрватска стража — лист који је излазио у Буенос-Аиресу у Јужној Америци.

Хрватски Сабор — одговара Народной Скупштини код Срба.

Хрватско-српска коалиција — политичка странка у Хрватској, настала утицајем пробуђене омладине, одиграла видну улогу у извођењу југословенског уједињења.

Хумани — добротворни. *Хумана* друштва имају задатак да ублажују људску беду и штите нејаке и болесне.

Хуни — изумрли монголски народ који је са својим вођом Атилом изазвао велику сеобу народа (Види ову реч).

Химна — песма боговима и херојима; државна песма.

Ц

Цариград — Види Византија.

Царински рат — Због царинског савеза између Србије и Бугарске 1905. г. настао је царински рат између Србије и Аустро-Угарске. Ова је забранила увоз свиња и меса из Србије.

Царински савез — супротно царинском рату олакшава промет и оживљава трговину између две земље, укидањем царине на робу.

Цвијић Јован др. — рођен у Лозници (1865—1928.), велики науч-

ник, више пута ректор Универзитета. Нуђена му је катедра у Прагу и Паризу, али он те почасту није примио из родољубља.

Цељски грофови — (по вароши Цеље у Словенији) владари у словеначким и неким хрватским покрајинама. Имали су велики уплив на развој догађаја у Аустрији и Угарској. Учествовали у ратовима против Турака и помагали Ђурђу Смедеревцу, чија је ћерка била удата за последњег грофа Цељског. Њихове земље наслеђем су припале аустријским владарима.

Центар — средиште, тачка у средини круга.

Централни — који се налази у средини земље или неког дела света: централна (средња) Европа.

Цер — планина у северозападном углу предратне Србије. На *Цери* је у светском рату дошло до првог сукоба између аустријске и српске војске, где су Срби однели сјајну победу у чувеној церској битци.

Цувај Славко, пл. од Иванске — бан Хрватски и Краљевски пове-

реник, завео апсолутизам и политичке прогоне у Хрватској.

Ч

Часлав — велики рашки жупан (IX век) чија је држава заузимала врло велики простор.

Четници — Крајем прошлог века образовали су Бугари, Срби и Грци чете које су имале задатак да штите свој народ од турских зулума и раде на њиховом ослобођењу. Чете су се често сукобљавале са турском полицијом и војском, а врло ретко између себе.

Ш

Шапчанин Поповић Милорад — песник и књижевник (1847–1890).

Шовинизам — претерано родољубље, свако претеривање због тог.

Штросмајер Јосип Јурај др. — бискуп, политичар и народни добротвор, рођен у Осјеку 1815, а умро у Ђакову 1905. Сав његов дуги и плодни рад имао је југослов. обележје.

Штур Људевит — словачки родољуб и велики пријатељ омладине.

САДРЖАЈ

1. Предговор	Стр. 3
2. Увод	„ 5
3. Разорене силе	„ 9
4. Додирне везе у прошлости	„ 13
5. Југословенска мисао	„ 18
6. Реакција југословенске мисли	„ 35
7. Чувајте Југославију	„ 43
8. Југословенски идеали, југословенски менталитет	„ 49
9. Улога омладине у развоју југословенске мисли	„ 59
10. Тумач	„ 71

ИСПРАВКЕ

Страна	5 ред	5 одозго	треба да стоји:	померање
„	13	„	6 одоздо	„ „ „ Бугари
„	17	„	9 „	„ „ „ др. Ораовац
„	31	„	1 одозго	„ „ „ непријатеља
„	39	„	15 одоздо	„ „ „ време
„	50	„	17 „	изоставити: после уједињења.

